

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

KĘSTUČIO VALIULIO

VIEŠOJO SEKTORIAUS EKONOMIKOS SPECIALYBĖS

**SOCIALINIO DRAUDIMO PLĖTROS
ANALIZĖ LIETUVOJE**

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

Darbo vadovas

Lekt.dr.I.Panovas

Vilnius 2006

TURINYS

Įvadas	3. psl
1. Lietuvos socialinio draudimo sistemos kūrimasis 1991 – 2003 metų laikotarpyje	6. psl
1.1 Lietuvos demografiniai pokyčiai	10. psl
1.2 Lietuvos gyventojų užimtumas	17. psl
1.3 Darbo užmokesčio įtaka socialinio draudimo sistemos kitimams	22. psl
2. Esama socialinio draudimo padėtis ir senstančios visuomenės problemos	27. psl
2.1 Skurdo rizikos problemos	34. psl
3. Socialinio draudimo galimybės LR programoje iki 2008 metų	39. psl
4. Apibendrinimas	41. psl
5. Išvados	45. psl
6. Pasiūlymai	45. psl
7. Literatūros sąrašas	47. psl
8. Santrauka lietuvių kalba	52. psl
9. Santrauka anglų kalba	53. psl
10. Priedai	59. psl

IVADAS

„ . . . vis dėl to juodu jungia bendras pradas, rūpestis žmogumi “¹

Mokslinio tiriamojo darbo temos aktualumas. Dabartinis socialinis draudimas susiduria su problemomis, kurios nagrinėjamos daugelyje darbų, tačiau juose nėra detalaus atsakymo, ar Lietuvos pasirinkta socialinio draudimo plėtros strategija yra teisinga.

Socialinis draudimas sudaro didžiausią socialinės apsaugos dalį. 1991 metais, atkūrus Lietuvoje nepriklausomybę, teko sukurti naują socialinio draudimo sistemą, kurios pagrindinis tikslas yra garantuoti pajamas apdraustiems – netekus darbingumo dėl ligos, motinystės, senatvės, invalidumo ar kitais atvejais. Kuriant šią sistemą buvo siekiama pereiti nuo valstybės teikiamos pagalbos negalintiems dirbti ir neturintiems pastovių pajamų gyventojams, prie teisių į išmokas, numatytas Lietuvoje galiojančiais įstatymais. Nuo pat socialinio draudimo sistemos kūrimo pradžios buvo siekiama socialinio draudimo biudžetą atskirti nuo valstybės biudžeto, numatant galimybę sukurti trišalę socialinio draudimo valdymo sistemą. Toks valstybinio socialinio draudimo biudžeto atskyrimas reiškia, kad jo lėšos bus naudojamos tik socialinio draudimo įstatyme numatomoms išmokoms.

Prasidėjęs stabilus ekonomikos augimas sudaro galimybę kovoti su skurdu ir mažinti socialinę nelygybę. BVP 1999 metais buvo sumažėjęs 1,8 proc., paskutiniųjų ketverių metų laikotarpyje jo augimas išibėgėjo ir 2002 metais sudarė 6,8 proc., o 2005 m. BVP jau siekė 7,3 proc. Modernizuodama ūkį ir pasinaudodama ES finansine ir technine parama Lietuva numato sėkmingą BVP augimą, kas sudaro sąlygas tolesniam pragyvenimo lygio kilimui ir socialinio draudimo plėtrai. 1991 – 2004 metų laikotarpyje iš esmės keitėsi įstatymai, reglamentuojantys socialinį draudimą dirbantiems pagal darbo sutartis ir savarankiškai, bei karinių struktūrų darbuotojams. Nuo 1996 metų pradėtos drausti motinos auginančios vaikus, būtiniosios tarnybos kariai, religinių bendruomenių ir bendrijų dvasininkai, ir t.t.

Toliau siekiant išplėsti socialinio draudimo aprėptį, tenka numatyti socialinio draudimo garantijas ir toms gyventojų grupėms, kurios iki šiol nedalyvauja socialinio draudimo sistemoje arba dalyvauja tik atskirose šio draudimo dalyse. Šiuo metu dalis Lietuvos gyventojų apdrausti visomis valstybinio draudimo rūšimis, dalis – apdrausti valstybiniu socialinio draudimo pensijų draudimu, dar kita dalis gyventojų apdrausti valstybinio draudimo bazinei pensijai ir papildomai pensijos daliai, kai kurie asmenys privalomai draudžiami valstybinei socialinio draudimo bazinei

¹ Antanas Maceina, Raštai, III t. Vilnius, 1990 p.32.

pensijai valstybės lėšomis. Kai kurios gyventojų grupės visai nedraudžiamos socialiniu draudimu, kai kurios – tik atskiroms socialinėms rizikoms.

Esama socialinio draudimo aprėptis susidarė tiek dėl kai kurių gyventojų grupių menko finansinio pajėgumo dalyvauti socialiniame draudime, tiek dėl valstybės administracinio gebėjimo kontroliuoti tokį dalyvavimą. Todėl dabartinės padėties metodologiniai Lietuvos laisvosios rinkos instituto ekonomikos tyrimai parodė, kad artimiausiu metu Lietuvos žmonės pajus ekonominės situacijos gerėjimą: augs darbo užmokestis ir namų ūkio pajamos, didės gyventojų taupymas ir investicijos, toliau sparčiai mažės nedarbas.

Pastaruosius penkerius metus gerėjant gyventojų finansinę padėtį padidino ir vidutinės namų ūkio pajamos. Jas didina ir sparčiai mažėjantis nedarbas ir pensijų, įvairių pašalpų ir kitų iš biudžeto išmokų didėjimas. Tačiau namų ūkio pajamas dalinai augina ir emigracija, nes užsienyje dirbantys šeimų nariai dalį savo atlyginimo siunčia į Lietuvą. Nagrinėjant namų ūkio investicijas ir taupymo galimybes, paaiškėjo, kad Lietuvos žmonių santaupos metai iš metų auga stabiliai. Tokia situacija sudaro palankią dirvą toliau vystyti socialinio draudimo sistemą, ją tobulinant ir keičiant.

Šio mokslinio darbo tyrimo objektas yra kai kurių socialinių ir ekonominių veiksnių įtaka Lietuvos socialinio draudimo sistemos vystimuisi, kitimams, ir tolimesnei jos plėtrai.

Tyrimo dalykas – jį apsprendžia temos pavadinimas.

Darbe keliama **hipotezė, kad vykstantys procesai – pensinio amžiaus didinimas, mokesčių tarifo mažinimas, darbo užmokesčio, darbo vietų ir gyventojų užimtumo didinimas, tolimesnė privačių pensinių fondų plėtra, vyresnių gyventojų išlikimas darbo rinkoje, BVP augimas, emigracija bei natūralūs gyventojų skaičiaus kitimai - gimstamumo mažėjimas ir visuomenės senėjimas, yra pagrindiniai veiksniai, kompleksiskai sąlygojantys socialinio draudimo sistemos pasikeitimus ir tolimesnę šios sistemos plėtrą.**

Kad ši hipotezė būtų pagrįsta įrodymais, autorius darbe iškelia sekančius **tikslus:**

Išnagrinėti :

- 1) Dabartinio laikotarpio socialinio draudimo aspektus;
- 2) Lietuvos socialinio draudimo sistemos kūrimąsi 1991 – 2006 metų laikotarpyje;
- 3) Lietuvos demografinius pokyčius;
- 4) Lietuvos gyventojų užimtumą;
- 5) Darbo užmokesčio įtaką socialinio draudimo plėtrai;
- 6) Esamą socialinio draudimo padėtį ir privačių pensijų draudimo fondų įtaką jai;

7) Skurdo rizikos problemos;

8) Socialinio draudimo plėtros galimybės.

Šaltiniai. Analizuojant pasirinktą mokslinio tiriamojo darbo temą, buvo remiamasi Lietuvos valstybės įstatymais, Vyriausybės nacionaliniais pranešimais, nutarimais ir jų išaiškinimais, LR Vyriausybės ataskaitomis, statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis, demografijos metraščiu, socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pranešimais bei statistiniais duomenimis, Europos Sąjungos norminiais aktais. Dėl tiriamos problemos aktualumo gausiai naudojamos periodine literatūra: straipsniais iš laikraščių, žurnalais. Mokslinio tiriamojo darbo tema sukoncentruota nagrinėti Lietuvos mastu.

Taip pat naudojamos Lietuvos ir užsienio institucijų paskelbta informacine medžiaga: Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Lietuvos Respublikos Seimo, Laisvosios rinkos tyrimo instituto, oficialiuoju Europos Sąjungos ir kitais internetiniais tinklalapiais.

Mokslinio tyrimo metodika. Tiriant pasirinktą objektą labai svarbu pasirinkti tinkamą tyrimo metodiką, nes tai leidžia kiek įmanoma preciziškiau nustatyti Vyriausybės dalyvavimą socialinio draudimo kitimo procese ir jį analizuoti. Daugiausia remiamasi šiais metodais: analizės, istoriniu, loginiu– analitiniu, sisteminės ir dokumentų analizės, lyginamuoju. Šių metodinių instrumentų kompleksinis tyrimas turi didelę reikšmę tyrimo metu gautų apibendrinimų ir išvadų teisingumui bei patikimumui.

Analizės metodas naudojamas nagrinėjant tiriamojo darbo temą, t.y. skaidant ją į potemes kurios vėliau nagrinėjamos atskirai.

Dokumentų analizė naudota, tiriant susijusius Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisės aktus ir kitus reglamentuojančius dokumentus.

Lyginamojo metodo panaudojimas įgalina darbo autorių nagrinėti ne tik Lietuvos Respublikos Vyriausybės įgaliojimus, bet taip pat juos palyginti su kitų šalių vyriausybių įgaliojimais socialinio draudimo biudžeto formavimo procese.

Istorinis metodas atlieka ypatingą vaidmenį, siekiant atskleisti vykdomosios valdžios ištakas bei formavimosi ypatumus.

Loginio– analitinio metodo pagalba autorius, analizuoja surinktą medžiagą, daro pagrįstas išvadas, kritikuoja esamus reiškinius.

Sisteminės analizės metodą autorius naudoja žvelgdamas į Vyriausybę, kaip į visumą, neatsiejamą nuo ją sudarančių sudėtinių institucinių dalių bei kitų faktorių: tokių kaip šalies ekonomika, politika, socialinė aplinka.

1. LIETUVOS SOCIALINIO DRAUDIMO SISTEMOS KŪRIMASIS 1991 – 2003 METŲ LAIKOTARPYJE

Lietuva, kurioje gyvena truputį mažiau nei 3,5 milijono gyventojų, po nepriklausomybės atgavimo 1991 metais patyrė sparčią socialinę ir ekonominę transformaciją. Sėkminga pastarųjų metų Lietuvos ūkio raida nustumia į istoriją dramatiškus praėjusio dešimtmečio struktūrinius pokyčius, kurie stipriai įtakoją gyventojų užimtumą ir gyvenimo sąlygas. Didelė dalis dirbančiųjų turėjo pakeisti darbo vietą ir net specialybę, kad galėtų išsilaikyti darbo rinkoje, o nesugebėjusieji tai padaryti – smarkiai nuskurdo. 1992 – 1995 m. laikotarpiu beveik per pusę sumažėjo gamybos apimtis, o pramonės BVP dalis nukrito maždaug 20 proc. punktų. Pramonėje liko tik 20 – 21 proc. užimtųjų. Žemės ūkio reforma vyko ypač skausmingai. Žemės ūkio sektoriaus BVP dalis sumažėjo nuo 21 proc. 1991 m. iki 6,3 proc. 2002 m. [14]. Nepaisant šio sektoriaus mažėjimo, jame iki šiol tebedirba apie 17 – 18 proc. dirbančiųjų ir tai gerokai viršija ES vidurkį - 4 proc. Kad žemės ūkio sektorius galėtų konkuruoti tarptautinėje rinkoje, būtinas spartus darbo našumo augimas. Nors šalies ūkis restruktūrizuotas, bet vis dar remiasi tradiciniais, mažą pridėtinę vertę kuriančiais verslais, o produkcijos, kurios sukūrimui reikalingos aukštos technologijos, gaminama nepakankamai.

Dabartiniu metu, demokratinėje Lietuvoje, sukurta veikianti rinkos ekonomika, kuri sudaro stabilios ekonomikos ir socialinės infrastruktūros plėtros pagrindą. Pastaraisiais metais Lietuva sėkmingai vykdo ūkio ir socialinės politikos reformas, įveikdama gamybos smukimą bei pasiekdama spartų ekonomikos augimą. Gamybos apimtis ir darbo našumas Lietuvoje 2000 – 2003 metais didėjo sparčiau, negu kitose Europos sąjungos šalyse, gerokai sumažėjo nedarbas. Lietuva tapo ES ir NATO nare, tačiau lieka pakankamai nemažai svarbių ir neišspręstų problemų, tokių kaip socialinė atskirtis, netolygus sveikatos paslaugų prieinamumas, blogėjanti demografinė padėtis, intensyviai senstanti visuomenė. Jau nuo 1991 metų vyksta įvairaus lygio diskusijos apie pensijų reformą, jos tobulinimą, bei papildymą. Šiuo metu tęsiasi spartus ekonomikos augimas, tebėra nedidelė infliacija, pradedamos įsisavinti ES struktūrinių fondų lėšos, pradėjo mažėti nedarbas. Tačiau darbo našumas ir atlyginimai vis dar maži, darbo pasiūloje dar daug nekvalifikuotos darbo jėgos, tęsiasi ekonominė emigracija, dar išlieka gana didelis šešėlinės ekonomikos sektorius.

Nepriklausomybės laikotarpio pradžioje smulkių, o nuo 1997 m. ir stambių įmonių privatizavimas bei naujų įmonių steigimas vyko ypač sparčiai mažmeninėje prekyboje ir paslaugose, kas iš esmės šalies ūkį keitė iš valstybinio į privatų. Visa tai tempė paskui save dideles socialines pasekmes. Atsirado didelė neregistruotos ekonominės veiklos ir neoficialios ekonomikos problema. Šešėlinė ekonomika joje dalyvaujantiems žmonėms teikia pragyvenimo

šaltinį, tačiau neduoda pajamų valstybei, o neregistruoti darbuotojai lieka neapdrausti socialiniu draudimu ir praranda visas socialines garantijas [11,72].

Lietuvoje per pastarąjį dešimtmetį pradėta įgyvendinti didelė pensijų reforma ir pirmą kartą šalyje sukurta nacionalinė pensijų sistema. Per pirmąjį etapą, kuris prasidėjo nuo 1995 metų, reformuota pagrindinė socialinio draudimo einamojo finansavimo pensijų sistema. Vykstanti reforma turėjo griežtai įgyvendinti socialinio draudimo principus, atsisakyti iš anksčiau paveldėtų išimčių ir privilegijų. Teisė į pensijas buvo labiau susieta su valstybinio pensijų draudimo laikotarpiu, o pensijų dydžiai susieti su asmens mokėtų socialinio draudimo įmokų dydžiais [1]. Pradėtas ilginti senatvės pensijos amžius, kuris iki reformos buvo 55 metai moterims ir 60 metų vyrams. Dabartiniu laikotarpiu senatvės pensijos amžius moterims yra 60 metų, vyrams – 62,5 metų. Iš esmės panaikintos anksčiau egzistavusios kai kurių profesinių ir socialinių grupių ankstyvo išėjimo į pensiją galimybės ir privilegijos.

Nuo socialinio draudimo atskirtos ir į specialią pensijų sistemos dalį pertvarkytos pensijos, kurių skyrimas priklauso nuo tam tikrų politinių ar profesinių priežasčių. Šios pensijos mokamos kartu su socialinio draudimo pensijomis. Asmenys, kurie dėl objektyvių priežasčių neturi socialinio draudimo teisių, pradėjo gauti šalpos pensijas iš valstybės biudžeto lėšų. Taip iš esmės buvo pertvarkytas pirmasis pensijų reformos etapas [3].

Per antrąjį reformos etapą, kuris prasidėjo 2003 metų rudenį, pradėtas kurti antras pensijų pakopos lygis, kuriame dalis gyventojų gali perkelti dalį privalomųjų įmokų į pensijų fondus. Šie žmonės vietoje socialinio draudimo pensijos pradėjo kaupiti pensijų turtą individualiose sąskaitose, kurios valdomos privačių pensijų kaupimo bendrovių .

Šiuo reformos etapu valstybė pasinaudojo laikinai palankia demografinė situacija ir dalį socialinio draudimo lėšų sukaupe asmeninėse dalyvių sąskaitose, jas atidedant blogesniems laikams, kai demografinė situacija bus kur kas blogesnė. Taip susidarė sąlygos valstybei dalį savo įsipareigojimų perkelti į privatų sektorių būsimiems pensininkams [2].

Nuo pat nepriklausomybės atgavimo Lietuvoje vyksta diskusijos dėl pensijų, kaip pagrindinės socialinio draudimo dalies, sistemos tobulinimo ir tolimesnio jos plėtros prognozavimo.

Pagrindiniai vyriausybės uždaviniai per šį laikotarpį buvo užtikrinti pakankamą pensijų finansavimą, pagal valstybės biudžeto galimybes indeksuoti visų rūšių pensijas, kad būtų palaikoma ir didinama jų perkamoji galia. Visoms, per šį laikotarpį besikeičiančioms vyriausybėms Lietuvoje, teko uždavinys– užtikrinti pensijas pagyvenusiems ir neįgaliems asmenims, likusiems be maitintojo vaikams našlaičiams ir visiems kitiems, kuriems buvo reikalinga pagalba vykstant staigiems ūkio, darbo rinkos bei politinio gyvenimo pokyčiams.

Kartu teko tobulinti reglamentuojančius įstatymus ir administracines procedūras, kad besivystanti pensijų sistema galėtų prisitaikyti prie minėtų sparčių ūkio ir socialinių pokyčių.

Lietuvos pensijų sistemoje pagrindinę dalį sudaro socialinio draudimo pensijos, kurios yra mokamos iš atskiro socialinio draudimo fondo biudžeto. Čia priklauso senatvės, negalios, našlystės pensijos, o taip pat pensijos kai kurioms profesinėms grupėms (kariams, pareigūnams), pensinės išmokos specifinėms grupėms– nukentėjusiems dėl politinių priežasčių ir nusipelnusiems asmenims. Mažėjantį senatvės pensijų gavėjų skaičių atsveria didėjantis netekto darbingumo ir našlių pensijų gavėjų skaičius. Netekto darbingumo pensijų didėjimą tikimasi sustabdyti įgyvendinus 2005 m. darbingumo nustatymo reformą [4].

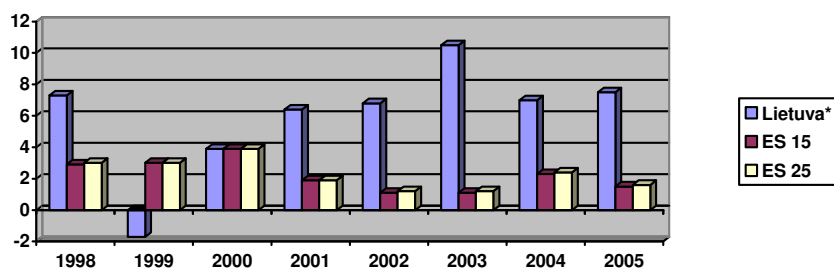
Lietuvos pensijų sistemos privalumas yra tai, kad teisės į socialinio draudimo, valstybines arba šalpos pensijas yra suteiktos beveik visiems pagyvenusiems, neįgaliems ir be maitintojo likusiems asmenims. Tačiau pagrindinis trūkumas– vidutinis pagrindinių socialinio draudimo pensijų lygis yra kol kas per menkas, kad užtikrintų pakankamą pragyvenimo lygį. Kad būtų pagerinta pensininkų padėtis, pastaraisiais metais pensijos buvo didinamos greičiau nei didėjo vidutinis darbo užmokestis šalyje. Vidutinė senatvės pensija, turint būtinąjį valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą, 2005 m. sudarė 45 proc. vidutinio neto darbo užmokesčio šalyje [6].

Nors socialinio draudimo pensijų finansavimui buvo skiriama 26 proc. įmokų nuo darbo užmokesčio, iki 2003 metų socialinio draudimo pensijų finansinio stabilumo nepavykdavo pasiekti dėl nepakankamos ekonominės plėtros, didelio nedarbo, išplitusio neformalaus užimtumo. Lyginant 2005 m. su 2003 m. dėl pačių mažiausių valstybinių socialinio draudimo senatvės ir netekto darbingumo (invalidumo) pensijų, valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos padidėjo 23,5 proc., o invalidumo– 22,1 proc. [5, 9].

Esant žemam pajamų perskirstymo lygiui, socialinės apsaugos sistemos finansavimui Lietuvoje vis dar tenka maža BVP dalis - apie 16 proc. ir tik nedidelė socialinių išlaidų dalis skirta kovai su skurdu ir socialines nelygybės problemoms spręsti. Tik 2003– 2006 metais žymiai pagerėjus šalies ekonominei padėčiai, padidėjus atlyginimams ir sumažėjus nedarbiui, patobulinus socialinio draudimo administravimą, socialinio draudimo pensijų sistemos finansinė padėtis pagerėjo.

Pastaraisiais metais šalies vystymąsi nulemia sparti ekonomikos plėtra. Lietuvos bendrojo vidaus produkto augimas buvo vienas iš didžiausių tarp ES šalių, tačiau santykinai vienam gyventojui tenkanti BVP dalis yra nedidelė ir sudaro tik 46 proc. ES-25 vidurkio. Aukšti BVP augimo tempai sudaro realią prielaidą Lietuvai artimiausiais metais pasiekti ES valstybių narių turimus BVP vidurkius.

1 schema. Bendrojo vidaus produkto pokyčiai (palyginti su praėjusiais metais, proc.) [14]

1 lentelė. Bendrojo vidaus produkto prognozė [8]

Rodiklis	2001	2002	2003	Prognozė (Paskelbta 2004 04 21)			
				2004	2005	2006	2007
BVP, palyginamosiomis 2000m. kainomis (mln.Lt)	48 429	51701	56335	60274	64680	68 938	73273
Realus augimas	6,4	6,8	9,0	7,0	7,3	6,6	6,3

Kadangi spartus ekonomikos augimas kol kas nepakankamai keičia darbo vietų skaičių, gyvenimo standartus, socialinės apsaugos gerinimą, tolimesni ekonomikos augimo prioritetai, mūsų nuomone, turi būti susieti su socialinės sanglaudos tikslais. Tai darosi aišku panagrinėjus išlaidų socialinei apsaugai struktūrą, kas padaryta 2 lentelėje.

2 lentelė. Išlaidų socialinei apsaugai struktūra % [11]

	Lietuvoje		15 ES valstybių narių 1999m*
	2000m.	2001m.	
Liga ir sveikatos priežiūra	28,3	28,6	26,7
Negalia, senatvė, našlystė	53,7	53,6	54,2
Šeima ir vaikai	13,1	12,7	8,5
Nedarbas	1,7	1,7	6,8
Socialinė atskirtis ir būstas	3,2	3,4	3,7
Iš viso	100	100	100

Nuo 2004 metų, kai prasidėjo antrasis pensijų reformos etapas, iškilo poreikis iš dalies finansuoti šios reformos išlaidas esamos socialinio draudimo sistemos lėšomis.

Kadangi Lietuvos pensijų sistema yra sukurta per pastarąjį dešimtmetį, ji pakankamai gerai suderinta su esama gyventojų užimtumo struktūra– į socialinio draudimo sistemą privalomai įtraukti dirbantieji visuose ūkio sektoriuose, dirbantys ne visą darbo dieną ar savaitę, dauguma savarankiškai dirbančiųjų. Vengiantieji dalyvauti socialinio draudimo sistemoje motyvuoja tuo, kad būsimos pensijos dydis ir dabartinių socialinio draudimo įmokų santykis nėra palankus [29].

Apibendrinant galima teigti, kad per 1991 – 2003 metų laikotarpį sukurta Lietuvos socialinio draudimo sistema yra nepakankama, nes į jos sudėtį įeinantis valstybinis socialinis draudimas ir socialinė parama negali užtikrinti pakankamą gyvenimo kokybę pensijas ir išmokas gaunantiems gyventojams. Surenkamos socialinio draudimo biudžeto lėšos „nukenčia“ dėl didelės ekonominės emigracijos bei nepakankamai greitai didėjančio darbo užmokesčio. Auganti Lietuvos ekonomika jau gali sudaryti sąlygas socialinio draudimo biudžeto augimui šiuo laikotarpiu, jei ir toliau, žymiai greitesniais tempais negu pastaraisiais metais, bus didinamas darbo užmokestis. Tada žmonėms atsiras didesnės galimybės taupyti ir investuoti galvojant ir apie savo būsimas pensijas.

1.1 LIETUVOS DEMOGRAFINIAI POKYČIAI

Pereinamuoju laikotarpiu po nepriklausomybės atkūrimo vyko vienos politinės sistemos pasikeitimas kita. Tuo metu keitėsi šalies santvarka, kūrėsi rinkos ekonomika. Dalis žmonių prarado stabilią socialinę padėtį, atsirado nedarbas, pradėjo didėti socialinė nelygybė, kuri kartu padidino įtampą visuomenėje. Staigūs socialiniai ir ekonominiai pokyčiai sukėlė sveikatos krizę, kuri pirmiausia pasireiškė gyventojų mirtingumo didėjimu, vidutinės numatomos gyvenimo trukmės mažėjimu. Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų Rytų ir Vidurio Europos šalių gyventojų kaita vyko panašiomis kryptimis, Tiek Lietuvos, tiek kitų Baltijos valstybių didžiausias ekonominis nuosmukis 1990-1991 metais turėjo reikšmės žmonių sveikatai ne tik dėl padidėjusio alkoholinių gėrimų vartojimo, bet ir dėl kitų socialinės dezintegracijos apraiškų– padidėjusio nusikalstamumo, emocinės įtampos, nerimo dėl ateities, dalies vidinės darnos jausmo praradimo [28]. Augant ekonomikai, keitėsi žmonių sveikatos būklė, didėjo pasirinkimo laisvė, atsirado naujos galimybės rūpintis savo sveikata. Tačiau jau tuo pat metu vyko intensyvi gyventojų daugumoje nelegali emigracija.

3 lentelė. Neoficialiai emigravusiųjų iš Lietuvos skaičius, tūkst. [38]

Emigravusieji	2001 - 2005	2004	2005
Iš viso	69,8	24,7	24,4
Iš jų :			
15 metų ir vyresni	61,8	20,6	22,9
vyras	39,0	11,4	16,8
moterys	30,8	13,3	7,6

Įvertinant oficialią ir neoficialią migraciją, nuo 1999 m., per pastaruosius šešiolika metų, iš Lietuvos emigravo apie 404 tūkst. žmonių. Nemažai jų emigravo neoficialiai, kas sudarė apie 70 tūkst. vien 2005 m., nors, tuo pačiu metu, oficialiai emigravo apie 125 tūkst. gyventojų.

Lietuvoje vykstanti politinė, socialinė ir ekonominė transformacija turėjo esminį poveikį ir tarptautinės migracijos procesui. Pastovų gyventojų prieaugį dėl išorės migracijos, stebimą sovietiniu laikotarpiu (6– 8 tūkst. žm. per metus) pakeitė masinė emigracija. Net remiantis vien oficialia statistika per 1990-2000 metus iš Lietuvos emigravo 278106 žmonės [51]. Šalia kiekybinių pasikeitimų emigracijos procesuose išryškėja nauji jos požymiai– „protų nutekėjimas“, nelegali darbo migracija [37,47]. Sociologinių tyrimų duomenimis, aukščiausio išsilavinimo žmonių tarpe norinčių išvykti į užsienį yra daugiausia, jie turi plačiausią emigracijos būdų pasirinkimo galimybę, lanksčiausiai reaguoja į tarptautinius pokyčius, lengviau randa darbą pagal savo įsigytą specialybę, nesunkiai legalizuoja savo buvimą užsienyje. Kita emigrantų dalis papildoma nelegalių emigrantų grupes, dirbdami nelegalius darbus ir neturėdami jokių socialinių garantijų. Tačiau pagrindinis argumentas, stumiantis šią grupę žmonių į užsienį yra „darbas“. Šią priežastį nurodo beveik 75 proc. emigravusių žmonių. Didėjanti emigracija pakeitė Lietuvos nedarbo charakteristikas. Bedarbių skaičius pradėjo mažėti, kartu augo bendras gyventojų užimtumas. Ypač sparčiausiai mažėjo 15-24 amžiaus bedarbių grupė- apie 21 proc. per metus (2001-2003m.) [39]. Šis procesas turi plusus ir minusus.

Ekonominės migracijos plusai:

1. Ryškiai sumažėjo nedarbas šalyje;
2. Dalis užsienyje uždirbtų lėšų grįžta į Lietuvą, kaip palaikymas ar pagalba čia likusiems šeimos nariams;
3. Dalis perteklinių pinigų jau investuojama Lietuvoje su tikslu kada nors čia grįžti gyventi ir dirbti.

Ekonominės migracijos minusai:

1. Mažėjantis darbo jėgos kiekis Lietuvoje;

2. Ryškiai sumažėjas gimstamumas;
3. Išryškėjantis visuomenės senėjimas dėl jaunų žmonių emigracijos į užsienį;
4. „Protų nutekėjimas“ neleidžiantis Lietuvos mokslui ir pramonei panaudoti aukštos kvalifikacijos specialistų žinias.

Didėjant emigracijai, mažėjant gimstamumui Lietuvos gyventojų skaičius nuo 1989 m. surašymo sumažėjo 5,8 proc. ir 2003 m. pradžioje siekė tik apie 3,5 mln. Suminis gimstamumo rodiklis Lietuvoje nukrito nuo 2,03 iki 1,24 ir nesiekia ES vidurkio [44]. Padidėjo 65 metų ir vyresnių asmenų bei sumažėjo vaikų iki 15 metų amžiaus dalis bendrame gyventojų skaičiuje. Tuo tarpu vyresnio amžiaus gyventojų gyvenimo trukmė buvo ir tebėra iki šiol mažesnė negu vakarų Europos šalyse. 15- 59 metų amžiaus gyventojai sudaro daugiau nei 60 proc. visų šalies gyventojų. Likusi dalis yra pasidalinusi beveik per pusę į vaikus ir vyresnio amžiaus žmones. Gyventojų senėjimas kaime yra skirtingas negu mieste. Ypač sensta kaimo gyventojai- jų net 24 proc. yra 60 metų ir vyresni, o mieste- tik 18 proc. Nors gimstamumas kaime ir didesnis, spartesnį jo senėjimą lėmė ilgai trukusi, ypač jaunimo, migracija į miestus. Kaime gyvena trečdalis visų Lietuvos gyventojų. Pastaraisiais metais gryniosios migracijos rodiklis kaimo vietovėse teigiamas, tačiau kaimo gyventojai senėja, kas ketvirtas- per 60 metų amžiaus. Kaimo gyventojų išsilavinimo lygis žemesnis nei miesto gyventojų. Užimtumas ir gebėjimas išsilaikyti darbo rinkoje taip pat žemesnis nei miestuose.

2004 metais Lietuvoje gyveno 3,446 mln. gyventojų, tame tarpe vyrų- 1,609 mln., moterų-1,837mln. [51].

4 lentelė. Kaimo ir miesto gyventojų skaičius [44,46]

	Gyventojų skaičius tūkst..			%		Gyventojų tankumas, kv. km.
	Iš viso	Miesto	Kaimo	Miesto	Kaimo	
1989*	3674,8	2486,8	1188,0	67,7	32,3	56,3
2001**	3487,0	2334,2	1152,8	66,9	33,1	53,4
2003**	3462,5	2317,2	1145,3	66,9	33,1	53,0

*Gyventojų surašymo duomenys , metų pradžioje**

Norint prognozuoti tolimesnę socialinio draudimo plėtrą, reikia išnagrinėti natūralius Lietuvos gyventojų pokyčius 1990 – 2005 metų laikotarpyje t.y. gimstamumą, kūdikių mirtingumą, jų natūralų prieaugį. Socialinės apsaugos sistemoje labai didelę reikšmę turi gyvų gimusių kūdikių bei natūralaus prieaugio rodikliai. Kūdikių mirtingumas sumažėjo nuo 1995m.

beveik pusantro karto, 2002m. 1000 gyvų gimusių teko 7,9 mirę kūdikiai, o 2005 šis rodiklis nukrito iki 6,9. Centrinės ir Rytų Europos šalyse šis rodiklis sudaro 10,9, o ES tik 4,9. Pastarųjų metų Lietuvos Vyriausybės vykdyta sveikatos apsaugos reforma ypač daug dėmesio skyrė vaikų ir jaunimo sveikatos išsaugojimui ir stiprinimui. Vykdyta naujagimiams palankių ligoninių plėtra, kuriose 2005m. gimė 36,61 proc. visų naujagimių. Kūdikių mirtingumo mažinimo srities laimėjimai akivaizdūs- jei 1998 metais kūdikių iki vienerių metų mirtingumas buvo 9,3 1000-čiui gyvų gimusių, tai 2005m.- 6,9 [32]. Per visus 2004-2005 metus toliau vykdyta Motinos ir vaiko valstybinė programa leido panaudoti lėšas vaikų ligų profilaktikai ir gydymui. Parengtas Valstybinės vaikų sveikatos priežiūros mokyklose 2006-2009 programos projektas. 2005 m. baigtas vykdyti vienas svarbiausių jaunimo sveikatos stiprinimo projektų- „Jaunimui palankios paslaugos Lietuvoje“, pagal kurį įkurti Akmenės ir Utenos rajonų savivaldybėse jaunimo sveikatos centrai, galintys suteikti informaciją apie jaunimui reikalingas sveikatos priežiūros paslaugas.

Įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004-2008 metų programą, pradedamos taikyti įvairios lengvatinės socialinės ir sveikatos priežiūros paslaugos pensininkams.

Pasikeitusios gyvenimo sąlygos ir gerėjanti sveikatos priežiūra daro įtaką ilgėjančiai gyvenimo trukmei. Tačiau išlieka ryškus skirtumas tarp vyrų ir moterų (atitinkamai 66 ir 78 m. 2002 metais, kai ES rodiklis- atitinkamai 75 ir 81 metai). Todėl moterys sudaro 65,5 proc. 65 metų ir vyresnių gyventojų [24].

5 lentelė. Gyventojų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes [44]

Pagal amžiaus grupes	1995 m.	2003 m	2003 m.	2003 m.
	Iš viso	Iš viso	Vyrai	Moterys
Iki 15	21,9	18,3	20,1	16,7
15 - 59	60,7	61,7	64,3	59,4
60 - 64	5,2	5,3	4,8	5,8
65 ir vyresni	12,2	14,7	10,8	18,1
	100,0	100,0	100,0	100,0

Skirtumas tarp vyresnio amžiaus vyrų ir moterų skaičius susidaro ne tiek dėl skirtingo vyresnių žmonių mirtingumo lygio, bet dėl didelio jaunesnių vyrų mirtingumo. Daug dabartinės vyresniosios kartos vyrų žuvo per karą ir pokariu. Jei dabartinis vyrų mirtingumo lygis išliks, santykis tarp vyrų ir moterų tūrėtų stabilizuotis.

Lietuvoje yra didelis vyrų ir moterų tikėtinos gyvenimo trukmės skirtumas, 2005 m. atitinkamai 65,4 ir 77,4 metai skaičiuojant gimimo datai. Prognozuojama, kad vyrų tikėtina gyvenimo trukmė iki 2030 metų gali pailgėti beveik šešeriais metais. Tokios prognozės remiasi prielaida, kad dabartinis ypač jaunų vyrų mirtingumo lygis sparčiai mažės, mažėjant nelaimingų atsitikimų ir smurtinių mirčių skaičiui, tuo tarpu 60 metų vyrų vidutinė gyvenimo trukmė padidės apie 3,2 metus [26]. Dėl aukščiau minėtos gyvenimo trukmės skirtumo tarp vyrų ir moterų, Lietuvoje yra gana daug pagyvenusių vienišų moterų. Daugiau nei trečdalis moterų, sulaukusių šešiasdešimt metų yra vienišos, o virš 75 metų – jų yra beveik 43 procentai. Tuo tarpu vyresnių vyrų yra nedaug. Be to Lietuvoje yra paplitęs gyvenimas kartu su savo vaikais. Tokio tipo šeimų Lietuvoje yra apie trečdalis. Tai leidžia patvirtinti faktą, kad didelė dalis suaugusių vaikų neturi galimybės gyventi atskirai dėl nepakankamų finansinių išteklių, tačiau tokios šeimos dalinasi tarp savęs vartojimo išlaidas [19]. Moderniose visuomenėse, kuriose tikėtina būsimą gyvenimo trukmė gana ilga, išskiriamas 80 metų ir vyresnių žmonių pogrupis. Tai grupė žmonių, kurių galimybės užsitikrinti fizinį, psichinį ir socialinį saugumą yra pakankamai ribotos. Jiems daugiau negu kitoms amžiaus grupėmis reikalinga visokeriopa socialinė pagalba.

6 lentelė. Tikėtina vidutinė gyvenimo trukmė (metais) [67]

Metai	Iš viso		Mieste		Kaime	
	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai
2000	77,5	66,8	78,2	68,0	76,1	64,6
2004	77,8	66,4	78,6	67,9	76,3	63,8
2005	77,4	65,4	78,3	66,8	75,9	62,9

Kol kas Lietuvos gyventojų senėjimas nėra pasiekęs Vakarų šalių lygį, tačiau demografinės prognozės rodo, kad mažės gyventojų skaičius. Dėl mažėjančio gimstamumo daugiausia mažės jaunų ir darbingo amžiaus žmonių, o pagyvenusių žmonių dalis visuomenėje sparčiai didės.

Gyventojų senėjimas sąlygoja didėjančią ir reikalaujančią esminių pokyčių sveikatos, socialinių ir kitų viešųjų paslaugų poreikį [13, 44]. Augantis sveikatos ir socialinių paslaugų poreikis tiesiogiai įtakoja socialinio draudimo biudžetą, didindamas išlaidas, skirtas vyresnių žmonių sveikatos priežiūrai bei jų socialinėms paslaugoms. Ši gyventojų grupė sunaudoja didelę dalį savo pajamų vaistams bei mokamoms sveikatos priežiūros paslaugoms. Todėl valstybė turi numatyti tam tikslui skirtas biudžeto išlaidas, pritaikyti darbo, buitines, transporto sąlygas šiai vis didėjančiai žmonių grupei.

7 lentelė. Lietuvos gyventojų amžiaus struktūra nuo 2004 m.[30, 18]

2004 m.	2010 m.*	2030 m.*	2050 m.*
20,3 %- 60 metų ir vyresni	21,0 %- 60 metų ir vyresni	27,9 %- 60 metų Ir vyresni	34,5 %- 60 metų Ir vyresni
62,0 %- 15 - 59 metų	64,1% - 15 – 59 metų	57,4 %- 15 - 59 metų	51,8 %- 15 – 59 metų
17,7 %- iki 15 metų	14,9 %- iki 15 metų	14,7 %- iki 15 metų	13,7 %- iki 15 metų

Lietuvoje, kaip ir daugelyje ES valstybių, vertinama tikėtina vidutinė būsimojo gyvenimo trukmė. Tai tikimybinis rodiklis, kuris parodo, kiek vidutiniškai gyvens kiekvienas gimęs žmogus, jei visą būsimą kartos gyvenimą mirtingumo lygis kiekvienoje amžiaus grupėje išliks nepakitęs. Lietuvoje ji atitinkamai 2003 metais buvo 66,5 metai- vyrų ir 77,9 metai- moterų . Prognozuojama, kad vyrų tikėtina vidutinė gyvenimo trukmė augs sparčiau negu moterų.

Vidutinė būsimojo gyvenimo trukmė- tai netiesioginis materialinio, kultūrinio gyvenimo lygio ir sveikatingumo atspindys. Ilgiausia vidutinė būsimojo gyvenimo trukmė Lietuvoje buvo 1987 metais 72,5 metų. Praėjusio dešimtmečio pradžioje vidutinė gyvenimo trukmė trumpėjo, o vėliau, mažėjant mirtingumui, pradėjo ilgėti ir 2002 metais buvo 72 metai [22] .

8 lentelė. Tikėtinos vidutinės gyvenimo trukmės prognozės % [22]

Amžius	2003		2010*		2030*		2050*	
	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys
0	66,5	77,9	67,4	78,5	72,3	81,8	75,5	83,7
60	16,2	22,1	17,3	23,0	19,4	25,0	-	-
65	13,3	18,1	14,3	18,9	16,1	20,6	-	-

Sekantis svarbus rodiklis prognozuojant gyvenimo trukmę yra pagyvenusių žmonių priklausomybės santykis– tai 65 metų ir vyresnio amžiaus gyventojų skaičius, tenkantis 100– ui 15 – 64 metų amžiaus grupės gyventojų. Asmenys virš 60 m. amžiaus 2006 m. jau sudarė 20,4 proc. visų gyventojų. Dėl to padidėjo ekonominis gyventojų krūvis. Jį geriausiai atspindi tai, kad 2006 m. pradžioje 100– ui 15-59 m. amžiaus gyventojų vidutiniškai teko 58 vaikai ir pagyvenę žmonės. Dėl ilgėsiančios tikėtinos vidutinės gyvenimo trukmės ir gimstamumo sumažėjimo

prognozuojamas tolimesnis ryškus priklausomybės santykio augimas. Tai verčia naujai svarstyti darbingo amžiaus ilginimo ir užimtumo didinimo būtinybę.

Ilgėjanti gyvenimo trukmė – didelis žmonijos laimėjimas, lemtas daugelio teigiamų pokyčių svarbiausiose žmonių veiklos srityse. Šis procesas sparčiai keičia daugelio valstybių, tame tarpe ir Lietuvos, demografinę struktūrą, labai didindamas vyresnio amžiaus žmonių dalį visuomenėje. Ilgaamžių gausėjimas atspindi aukštą visuomenės visų sluoksnių pragyvenimo lygį. Senstanti visuomenė tiek Lietuvoje, tiek ir kitose ES šalyse sukelia sudėtingus socialinius ir ekonominius pokyčius, kuriuos reikia teisingai įvertinti, įveikti ir sušvelninti neigiamas pasekmes, kad būtų racionaliai naudojamas žmogiškasis kapitalas ir suformuota naujas realijas atitinkanti visos visuomenės ir atskiro individo senėjimo samprata. Eilėje šalių prognozuojama, kad pagrindinė dalis dirbančiųjų jau po 20 – 30 metų gali būti pensininkai. Dėl to Vokietijoje jau prieš 30 metų yra įkurta politinė pensininkų organizacija agresyviu pavadinimu „Žiloji pantera“ prie kurios pastaraisiais metais prisijungė ir pavienės kitos šalys, tame tarpe Japonija [34]. Tokia partija siekia stiprinti gerovės valstybę, kuri dosniai išlaikytų sveikatos apsaugos ir socialinės rūpybos sistemą. Tačiau didelių nuopelnų šiai partija nepavyko pasiekti .

Europinės dalies aktyvioji visuomenės dalis, artimiausiu laiku susidurs su darbuotojų, kuriems 50 metų ir daugiau antplūdžiu, tuo pat metu proporcingai mažėjant jaunų darbuotojų skaičiui. Lyginant šias dvi darbo žmonių grupes, paaiškėja, kad jauni žmonės susiduria su daugiau nelaimingų atsitikimų darbe, o vyresnė amžiaus grupė daugiau serga lėtinėmis ligomis, o nelaimingi atsitikimai darbe šioje grupėje- sunkesni. Vyresni žmonės daugiau dirba žemesnės kvalifikacijos darbu, kai tuo tarpu jauni dominuoja nepatikimo arba laikino darbo vietose. Šie skirtumai nurodo, kad būtina atkreipti dėmesį į specifines situacijas skirtingose kartose ir amžiaus grupėse darbo pasaulyje.

Gyventojų senėjimo problema yra kompleksinė ir apima įvairias veiklos sritis. Naujas jaunų ir vyresnio amžiaus gyventojų santykis visuomenėje verčia naujai pritaikyti socialinio saugumo garantijas, sveikatos apsaugos paslaugų plėtrą, žmogaus visaverčio gyvenimo poreikius- atitinkamą būstą, aplinką, susisiekimą ir t.t.

Apibendrinant galima pasakyti, kad Lietuvos gyventojai sensta- daugėja vyresnio amžiaus žmonių. Jeigu išliks esamos gimstamumo ir mirtingumo tendencijos, Lietuvos gyventojai sparčiai sens toliau, o jų skaičius mažės. Visuomenės senėjimą šiuo metu daugiau lemia sumažėjęs gimstamumas, o ne ilgėjanti gyvenimo trukmė. Ryškus visuomenės senėjimas bei dar vis auganti jaunų žmonių ekonominė emigracija verčia naujai pažiūrėti į toliau besikeičiančią socialinio draudimo sistemą, nes šios tendencijos sveria socialinio draudimo biudžetą į neigiamą balanso pusę.

Tiek Lietuvoj, tiek visame pasaulyje senstanti bet vis dar išliekanti darbinga visuomenė parodo, kad vyresnių žmonių grupė yra pajėgi dirbti ilgiau negu dabartiniu metu numato įstatymai. Ši gyventojų grupė- tai nepilnai panaudojamas darbo jėgos rezervas, kuriam atitinkamai pakoregavus darbo laiko, darbo vietos sutvarkymo klausimus bei suteikiant atitinkamas medicininės ir socialines paslaugas, gali atnešti visuomenei didelę naudą. Maksimaliai panaudojant šios gana didelės visuomenės dalies galimybes dirbti, gali būti dalinai palengvinamas socialinio draudimo biudžeto surinkimo klausimas, nes dirbantieji gauna darbo užmokestį bei moka įmokas į privalomą ar savanorišką socialinį draudimą pensijoms gauti. Kartu mažėja atsirandančių pensininkų skaičius, kas taip pat palengvina socialinio draudimo našta.

1.2 LIETUVOS GYVENTOJŲ UŽIMTUMAS

Gyventojų užimtumo tyrimo duomenimis, Lietuvoje 2005 m. dirbo 1 mln. 474 tūkst. gyventojų, arba 38 tūkst. daugiau negu 2004 metais. 15-64m. amžiaus gyventojų užimtumo lygis per metus užaugo 1,5 procentinio punkto- nuo 61,1 proc. 2004 m. iki 62,6 proc. 2005 m. Moterų užimtumas 2005m. sudarė 59,4 procento, o vyrų- 66,0 procento. Lietuvos moterų užimtumas jau 2003 m. viršijo ES užimtumo strategijos 2005 metams nustatytus 57 procentus ir sudarė 58,4 procento (vyrų – 63,7 proc.). Vyrų ir moterų užimtumo skirtumas yra vienas mažiausių ES šalyse. Didėja ir pagyvenusių žmonių užimtumas- 2004 m. dirbo 46,9 proc. 55-64m. amžiaus žmonių, o 2005 m.- jau 49,2 proc. Vyresnio amžiaus (55-64 metai) moterų ir vyrų užimtumo skirtumas siekia 17,4 proc. t.y. mažesnis nei ES. Šiuos pokyčius dalinai įtakoja ir darbo jėgos mažėjimas. Darbo jėgos trūkumas šiuo metu labiausiai riboja Lietuvos ūkio plėtrą, tačiau šalyje vis dar nepanaudojama didelė darbo jėgos dalis. Išlieka pakankamai aukštas nedarbo lygis: 2005m. nedarbas siekė 8,3 proc. (moterų- 8,3 proc., vyrų- 8,2 proc. [53,54]. Kaip ir daugelyje kitų ES šalių, vyrai ekonomiškai aktyvesni. Labai sudėtinga tam tikrų grupių padėtis darbo rinkoje: ilgalaikiai bedarbiai tarp visų darbo neturinčių asmenų sudaro didelę (ir vis didėjančią) dalį, o jaunimo nedarbas yra žymiai didesnis už bendrą nedarbo lygį (jaunimo nedarbas nors ir mažėjo, tačiau išliko gerokai aukštesnis už bendrąjį- 15,7 proc.). Ilgalaikis nedarbas išlieka rimta problema. Ilgalaikiai bedarbiai praranda ne tik pajamų šaltinį, bet ir savo profesinius įgūdžius bei pasitikėjimą savimi, dažnai neturi motyvacijos dirbti. Ilgalaikis nedarbas ir su juo susijusios socialinės problemos ypač gresia tam tikroms asmenų grupėms- nekvalifikuotiems, iš kalėjimo išėjusiems asmenims, imigrantams ir kt. Dėl darbo įgūdžių stokos ir kvalifikacijos praradimo sunku sugrįžti į darbą išėjusiems iš darbo rinkos, ypač moterims, auginančioms mažamečius

vaikus ir netekusiems darbo pagyvenusiems žmonėms. Neįgalieji– tai viena iš visuomenės grupių, kurių žinios ir sugebėjimai darbo rinkoje nėra pakankamai taikomi. Gana aukštas nedarbo lygis ypač kaimo vietovėse, skatina žmones siekti invalidumo kaip pragyvenimo šaltinio, nesukuria galimybių jiems reabilituotis ir grįžti į darbo rinką. Neįgaliųjų motyvacija ir ekonominis aktyvumas šiuo metu yra žemas. Gyventojų surašymo duomenimis dirbo tik kas 10 neįgalusis [33, 35]. Mes galvojame, kad šią situaciją būtina keisti, ypač dabar, kai taip trūksta darbo jėgos. Su didelėmis integracijos į darbo rinką problemomis susiduria ir kita pažeidžiama visuomenės dalis- buvę kaliniai, kuriems sunku grįžti į darbo rinką. Jie daugumoje yra praradę darbo įgūdžius ir profesinę kvalifikaciją, o dalis jų iš viso neturi jokios profesijos. Tiek darbdaviai, tiek visuomenė nepasitiki tokių asmenų motyvacija ir galimybėmis darbo rinkoje.

Išsivysčiusios šalys lenkia Lietuvą ir pagal darbo jėgos kokybę. Jos kvalifikacija nepakankamai atitinka darbo rinkos poreikius, be to darbo jėga Lietuvoje neturi pakankamų įsidarbinimo ir verslumo gebėjimų (mažas ir toliau mažėjantis savarankiškai dirbančių žmonių skaičius), darbo jėgos profesinis ir geografinis mobilumas šalies viduje išlieka žemas. Lietuvoje nepakankamai sparčiai daugėja kvalifikuotų, susijusių su mokslui imlių gamybos šakų plėtote, darbuotojų paruošimas. Protų nutekėjimas, ekonominė emigracija ateityje gali ženkliai susilpninti Lietuvos intelektualinį potencialą, ypač žinioms imliose ūkio srityse, kas gali įtakoti lėtesnį ekonomikos vystimąsi, ir turėti neigiamą poveikį socialinio draudimo biudžetui dėl galimai nesurinktų lėšų. Jaunų ir išsilavinusių žmonių darbo užmokestis žymiai lenkia vidutinius darbo užmokesčio rodiklius Lietuvoje, taip pat jų mokamos socialinio draudimo įmokos ženkliai papildo Sodros biudžetą. Emigruoti daugiau linkęs jaunimas, todėl senstančioje Lietuvos visuomenėje atsiranda daug naujų, reikalaujančių greito ir kardinalaus sprendimo, problemų. Esant žemam darbo jėgos mobilumui šalies viduje, darbuotojų paruošimo regionuose bei įvairių specialybių persikvalifikavimo ir kvalifikacijos kėlimo poreikis labai sparčiai didėja. Nors Lietuvoje yra pakankamai plačiai ir tolygiai išvystytas profesinio rengimo įstaigų tinklas, tačiau jis turi pasenusią technologijų bazę ir yra visiškai nepritaikytas vyresnio amžiaus žmonių mokymui, bei jų perkvalifikavimui. Taip pat nėra glaudaus bendradarbiavimo su darbdaviais, kuris leistų efektyviau ir profesionaliau parengti bei įdarbinti reikalingos kvalifikacijos tiek jaunus, tiek vyresnio amžiaus žmones.

Pastaraisiais metais išryškėjo jaunimo įdarbinimo problemos. Jauni ir turintys aukštąjį išsilavinimą žmonės lengviau prisitaiko prie rinkos pokyčių ir gauna atitinkamą gerai apmokamą darbą. Tai nurodo, kad ir Lietuvoje jaunimas jau turi geras perspektyvas dirbti ir gauti pakankamo dydžio darbo užmokestį.

9 lentelė . Užimtumo, aktyvumo ir nedarbo lygiai, proc.[53, 55]

	Užimtumo lygis 15-64			Aktyvumo lygis 15-64			Bendras nedarbo lygis			Jaunimo nedarbo lygis	Ilgalaikis nedarbo lygis
	Viso	Vyrai	Mot.	Viso	Vyrai	Mot.	Viso	Vyrai	Mot.	Viso	Viso
2004 metai											
LT	61,1	64,6	57,8	69,0	72,7	65,6	11,4	11,0	11,8	22,5	6,1
ES	63,3	70,9	55,7	69,7	77,5	62,0	9,1	8,1	10,3	18,9	4,1
2005 metai											
LT	62,5	66,0	59,4	68,3	72,0	65,9	8,3	8,2	8,3	15,7	4,3
ES	63,8	71,3	56,3	70,2	77,8	62,5	8,7	7,9	9,8	18,5	3,9

Kartu Lietuva atsilieka nuo ES šalių pagal mokinių srautą į profesinį mokymą. Nors bendras besimokančiųjų skaičius šalyje kasmet didėja, bet mokymosi visą gyvenimą lygis yra kol kas labai žemas ir dar neturi tendencijos didėti, todėl visuomenės senėjimas ateityje gali lemti mažėjantį jaunų, į darbo rinką ateinančių žmonių, skaičių. Blogėjančios demografinės padėties įtaka socialinio draudimo sistemai gali būti sušvelninta pagerinus gyventojų užimtumo rodiklius. Bendras 15– 64 metų gyventojų užimtumo lygis yra trimis procentiniais punktais mažesnis negu vidutiniškai Europos Sąjungos šalyse.

Priešpensinio amžiaus gyventojų užimtumas 2005 m. kaime buvo didesnis negu mieste (atitinkamai 66,4 ir 60,03 procentai). 2004 metais daugiausia šio amžiaus gyventojų dirbo žemės ūkyje, medžioklėje, miškininkystėje (26 tūkstančiai arba 25 procentai), apdirbamos pramonės įmonėse (16 tūkstančių arba 15 procentų), švietimo įstaigose (14 tūkstančių arba 13 procentų), prekybos įmonėse (8 tūkstančiai arba 7 procentai). Vyresni kaip 60-64 ir 65 metų žmonės daugiausia dirba žemės ūkyje. Nepakankama kaimo ekonominės veiklos sričių plėtra ir lėtas naujų darbo vietų kūrimas lemia lėtą kaimo žmonių užimtumo didėjimą. Lyginant su miestu kaime užimtumas mažesnis kartu mažesnis ir darbo jėgos aktyvumas [55].

Vyresnio amžiaus žmonių dalyvavimą darbo rinkoje tiek mieste, tiek kaime lemia pakitusios užimtumo sąlygos, kai reikia nekvalifikuoto ar mažai kvalifikuoto darbo. Laiku neįgiję reikiamos kvalifikacijos vyresni žmonės dažniau atleidžiami iš darbo kaip nesugebantys dirbti naujoje aplinkoje, tačiau pensinio amžiaus didinimas jiems neleidžia tapti pensininkais. Dalis pensinio ar priešpensinio amžiaus žmonių negali arba nepajėgia dirbti visą darbo dieną .

Tokių žmonių užimtumą riboja ir jiems nepritaikytos darbo vietos, sveikatos sąlygų ir saugos reikalavimų nesilaikymas darbe. Ypač sudėtinga įdarbinti priešpensinio ir vyresnio amžiaus moteris. Be to jų užmokestis yra mažesnis negu vyrų, nedaug vyresnio amžiaus moterų

eina vadovaujančias pareigas. Todėl Lietuvai reikės ne tik kelti bendrą užimtumą, bet ir siekti, kad moterų ir vyrų užimtumas būtų tolygus. Šiuo metu Lietuva jau yra pasiekusi Europos Taryboje 2000 metais priimtoje Lisabonos strategijoje ES valstybėms nustatytus tikslus ir standartus. Pasiektas 2010 metams nustatytas 55– 64 metų amžiaus žmonių užimtumo lygis (50 procentų)- 2005 metų trečiame ketvirtyje jis siekė 50,7 procento . Moterų užimtumo lygis, kuris 2005 metų III ketvirtyje Lietuvoje siekė 59,6 procento ir priartėjo prie 2010 nustatyto tikslo (60 procentų).

10 lentelė. Lietuvos gyventojų užimtumas 2005 m. per I – IV ketvirčius tūkstančiai [54]

Deleted:

Gyventojų užimtumas	I	II	III	IV	2005
	ketvirtis	ketvirtis	ketvirtis	ketvirtis	metai
Gyventojai metų pradžioje, iš viso	3425,3	3425,3	3425,3	3425,3	3425,3
15 m.ir vyresni, metų pradžioje	2840,2	2840,2	2840,2	2840,2	2840,2
15– 64 metų gyventojai, metų pradžioje	2323,2	2323,2	2323,2	2323,2	2323,2
Darbo jėga	1610,8	1610,0	1608,6	1597,6	1606,8
Užimti gyventojai	1445,7	1473,4	1492,2	1484,3	1473,9
Valstybės sektoriuje	411,0	424,3	405,3	392,2	408,2
Privačiame sektoriuje	1034,7	1049,1	1086,9	1092,1	1065,7
Darbdaviai ir savarankiškai dirbantys	205,7	212,8	200,2	206,7	206,3
Samdomieji	1197,1	1217,0	1244,2	1238,1	1224,1
Padedantys šeimos nariai	43,0	43,6	47,8	39,6	43,5
15 – 64 m.užimti gyventojai	1426,5	1454,8	1470,8	1463,8	1454,0
Bedarbiai	165,1	136,7	116,4	113,4	132,9
Neaktyvūs gyventojai, iš viso	1814,5	1815,3	1816,7	1827,7	1818,6

Kaip matome, per 2005 metus 15– 64 m. amžiaus grupėje didėjo gyventojų užimtumas, gana ženkliai sumažėjo bedarbių skaičius. Tačiau negera tendencija išlieka neaktyvių gyventojų grupėje, čia matome, kad 2005 metų bėgyje stebimas jų skaičiaus didėjimas. Tai dalinai galima paaiškinti dar iki šiol išliekančios didelės ekonominės emigracijos įtaka bei senstančios visuomenės padariniais. Jei šie procesai toliau išlaikys tokias pačias tendencijas, numatoma, kad ES valstybėse tame tarpe ir Lietuvoje 2010-2030, darbingo amžiaus žmonių skaičius sumažės maždaug 20 milijonų.

Analogiški pakitimai stebimi ir 2006 m. pirmo ir antro ketvirčių eigoje, tik nežymiai sumažėjo neaktyvių žmonių grupė.

Dauguma dirbančiųjų gyventojų užimti visą darbo dieną, jie sudaro nuo 87,8 proc. I ketvirtyje, o II–jau 90,9 proc. Sutrumpintą darbo dieną dirbo 12,2 proc. I ketvirtyje, 9,1 proc.- II ketvirtyje 2006 m. Lyginant vyrų ir moterų užimtumą, paaiškėja, kad vyrai daugiau dirba vadovaujanti darbą ir jų žymiai daugiau privačiame sektoriuje. Moterų mažiau yra vadovujančiame darbe, jų daugiau padedančių tarpe, taip pat pakankamai nemažai dirba valstybiniame sektoriuje. Neaktyvių gyventojų tarpe taip pat vyrauja moterys.

11 lentelė. Lietuvos gyventojų užimtumas per 2006 m. I ir II ketvirčius tūkstančiais [55]

Deleted:

2006 m	I ketvirtis	II ketvirtis
Gyventojai metų pradžioje, iš viso	3403,3	3403,3
15 m. ir vyresni gyventojai, metų pradžioje	2842,9	2842,9
15 – 64 m. gyventojai, metų pradžioje	2321,1	2321,1
Darbo jėga	1586,0	1590,6
Užimti gyventojai, iš viso	1484,3	1502,0
Valstybės sektoriuje	404,7	392,6
Privačiame sektoriuje	1079,6	1109,4
Darbdaviai ir savarankiškai dirbantys	203,9	209,7
Samdomieji	1241,1	1250,6
Padedantys šeimos nariai	39,2	41,7
15 – 64 m. užimti gyventojai	1461,2	1477,8
Bedarbiai	101,7	88,7
Neaktyvūs gyventojai, iš viso	1817,3	1812,7

Apibendrinant galima pasakyti, kad dabartinio gyventojų užimtumo sąlygomis priešpensinio ir vyresnio amžiaus žmonės sunkiau prisitaiko prie darbo rinkos pokyčių, anksčiau įgyta profesija dažnai neturi paklausos, nemokėjimas užsienio kalbų- dažna kliūtis gaunant darbą. Esant išreikštam nedarbui ir didelei darbo jėgos pasiūlai, darbdaviai renkasi dažniau jaunus žmones, o vyresni vangiai keičia specialybę, neturi noro tobulintis. Priešpensinio ir pensinio amžiaus žmonės per mažai skatinami dalyvauti darbo rinkoje, jiems nesudaromos atitinkamos darbo sąlygos ir t. t.

Norint išvengti tolimesnio aukščiau minėtų socialinių reiškinių progresavimo, būtina žmones įtraukti į darbo rinką ir padėti išsilaikyti joje, kad savo žinias, gebėjimus ir įgūdžius galėtų efektyviai taikyti ir nuolat atnaujinti. Atsižvelgiant į darbo jėgos Lietuvoje raidos tendencijas (visuomenės senėjimas, tebeauganti ekonominė emigracija), dvi pagrindinės kryptys šiuo metu būtų sekančios: jaunų žmonių įtraukimas į darbo rinką ir jau besirengiančių iš jos

išeiti, išeinant į pensiją, kuo ilgesnis išlaikymas joje. Tam reikia lankstesnės darbo rinkos: tiek dirbančiųjų sugebėjimo ir noro prisitaikyti prie naujų iššūkių, tiek ir darbdavių lankstumo. Siekiant užtikrinti socialines garantijas visiems gyventojams, svarbus dėmesys turėtų būti skiriamas ir priemonėms, skatinančioms įvairių tikslinių grupių (pvz. žmonių su negalia, socialiai pažeidžiamų ar atskirtų asmenų) pasirengimą darbo rinkai ir integraciją joje. Kartu Lietuvos Vyriausybei iškils uždaviniai sukurti teisinės sąlygas, tobulinti teisės aktus, kas skatintų darbdavius priimti į darbą vyresnio amžiaus žmones ir sudaryti sąlygas darbe kelti kvalifikaciją. Reikalinga informuoti visuomenę apie galimybę mokytis visą gyvenimą ir skleisti gerą patirtį. Kartu reikia pritaikyti darbo vietas vyresnio amžiaus žmonėms, įteisinti specialius saugos ir sveikatos reikalavimus darbe, užtikrinti, kad vyresni žmonės nebūtų darbo vietose diskriminuojami (atlyginimo dydis, priėmimas ar atleidimas iš darbo). Ilgesnis žmonių užimtumas darbe sudarys sąlygas žmonėms geriau gyventi, tuo pačiu papildant socialinio draudimo biudžetą įmokomis. Būtina atitinkamai įvertinti intelektualaus jaunimo emigraciją, ieškoti galimybių susigražinti nutekėjusius protus ateityje, keičiant įstatymus, kuriant specialius fondus, leidžiančius panaudoti atitinkamas lėšas mokslui. Visa tai galėtų sustiprinti ekonominį, tiek socialinį Lietuvos vystimąsi.

Įvertinus minėtus faktus, aiškėja, kad Lietuvos žmonių užimtumo klausimas išlieka labai svarbus. Autoriaus nuomone vien Socialinės apsaugos ir darbo Ministerijos pastangomis nebus galima tinkamai išspręsti minėtus klausimus [39]. Lietuvos Vyriausybė privalo priimti eilę įstatyminių aktų, kurie sudarytų teisinį pagrindą išlaikyti darbe vyresnius žmones, tobulinant darbo gerovę, keičiant darbo organizavimą, darbo vietų formavimą ir kitus klausimus. Visa tai padidintų socialinio draudimo biudžeto įmokų surinkimą. Geresnės darbo sąlygos sumažintų ligų ir nelaimingų atsitikimų darbe skaičių, dėl ko, vėl gi, mažiau nukentėtų socialinio draudimo biudžetas, o tai, savo ruožtu, leistų toliau didinti pensijas ir socialines išmokas.

1.3 DARBO UŽMOKESČIO ĮTAKA SOCIALINIO DRAUDIMO SISTEMOS KITIMAMS

Socialinė ekonominė raida yra nulemta pokyčių, įvykusių Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe ir pradėjus kurti rinkos ekonomiką. Perėjimas iš centralizuoto planavimo ir viešos gamybos priemonių nuosavybės ekonomikos į rinkos santykius yra radikalus visos ekonominės ir socialinės sistemos pasikeitimas, kuris pareikalavo tam tikrų ekonominių pasekmių. Atsiskyrus nuo Sovietų sąjungos Lietuva prarado pigius energetinius resursus, žaliavų bei produkcijos realizavimo rinkas, viešųjų finansų atsargas, kas neišvengiamai paveikė jos ekonominius rodiklius, kuomet 1992 m. BVP krito 34 proc., vidutinė metinė infliacija siekė 1000 proc.

Natūralu, kad dalis iki tol klestėjusių žmonių prarado pajamas ir santaupas, o kita dalis, nors dalinai, tačiau tokias pajamas gavo [53]. Tuometinį žmonių nepasitenkinimą galima suprasti, nes daugumai gyventojų tokie kardinalūs pasikeitimai iš vis buvo nesuprasti ir nepriimtini. Šiandieninės ekonominės tendencijos Lietuvoje yra produktyvios ir perspektyvios- žmonės geriau susipažįsta su esamomis galimybėmis, keičia gyvenamą vietą ieškodami darbo, mokosi papildomai, derasi su darbdaviu ir dėl atitinkamo atlyginimo dydžio ir dėl darbo sąlygų pagerinimo, kovoja dėl savo kaip vartotojo teisių, ima paskolas, naudojami ES parama ir t.t.

Kintant žmonių užimtumo rodikliams, keičiasi ir atlygis už darbą. Per pastaruosius metus išaugo minimali mėnesinė alga, kurios realiam dydžiui augti per 2002-2004 m. laikotarpį įtakos turėjo ne tik nominalaus minimaliosios algos dydžio padidinimas nuo 430 litų iki 500 litų, bet ir padidėjęs pagrindinis neapmokestinamų pajamų dydis nuo 214 litų iki 290 litų bei vartotojų indekso kitimas. Neapmokestinamojo pajamų dydžio augimas turėjo teigiamą įtaką ir darbo užmokesčiui, didesniai negu minimali mėnesinė alga. Realus minimalios algos dydis padidėjo 6,8 proc., vidutinis realus šalies ūkio darbuotojų darbo užmokestis- 5,7 proc.

Aktyvių ir pasyvių skurdo mažinimo priemonių įgyvendinimas lėmė ne tik realų darbo pajamų augimą, bet ir pensijų ir socialinių išmokų, kurių dydis priklauso nuo bazinės pensijos, realų augimą. Augo namų ūkio disponuojamų pajamų realus dydis, mažėjo santykinio skurdo lygis [20, 26].

Remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005m. nutarimu Nr.361 “Dėl minimaliojo Darbo užmokesčio didinimo“ [15] nuo 2005 m. liepos 1 d. patvirtinta 550 litų minimali mėnesinė alga ir 3,28 lito minimalus valandinis atlygis, išskyrus valstybės politikus, teisėjus, valstybės pareigūnus, karius ir valstybės tarnautojus, kuriems nustatyta 430 litų minimali mėnesinė alga ir 2,57 lito minimalus valandinis atlygis. Minimalią mėnesinę algą gaunančių darbuotojų skaičius sumažėjo nuo 20proc. (2004 m. spalio mėn.) iki 17,3 proc. (2005m.). Minimalias pajamas gaunantys žmonės daugiausia dirba didmeninėje ir mažmeninėje prekyboje, autoremontu įmonėse, buitinės technikos remonto įmonėse, švietime.

Paskutiniaisiais metais esanti pajamų nelygybė nurodo, kad minimalius atlyginimus gaunantys darbuotojai – tai nepakankamą išsilavinimą turintys žmonės, daugumoje vidutinio ar vyresnio amžiaus, negalintys arba nenorintys mokytis ir kelti kvalifikaciją. Tokia visuomenės dalis yra pakankamai didelė, reikalaujanti nemažo socialinių paslaugų kiekio, tokių, kaip šalpos išmokos, lengvatos už būsto išlaikymą, vaikų priežiūrą, vaistų kompensavimą. Šios išlaidos neigiamai veikia socialinio draudimo biudžetą.

12 lentelė. Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio kitimai 2003- 2006 m. laikotarpiu (vyrų ir moterų kartu) [68]

Deleted:

Metai	Ketv.	Visi darbuotojai	Iš jų	
			Darbininkai	Tarnautojai
2003	I	1103,0 – 1149,8	763,2 – 821,2	1338,8 – 1512,0
	II	1137,6 – 1193,2	798,4 – 863,7	1388,3 – 1556,3
	III	1145,5 – 1209,4	813,7 – 885,0	1404,2 – 1548,9
	IV	1181,5 – 1238,7	807,7 – 900,1	1445,5 – 1608,7
2004	I	1108,3 – 1192,6	785,8 – 850,7	1379,6 – 1490,2
	II	1185,7 – 1268,7	818,7 – 920,1	1480,8 – 1586,3
	III	1226,2 – 1306,0	849,1 – 965,0	1519,8 – 1621,8
	IV	1251,0 – 1386,8	890,9 – 980,0	1615,2 – 1649,0
2005	I	1219,7 – 1339,2	854,6 – 914,9	1560,7 – 1654,5
	II	1286,9 – 1394,6	881,3 – 986,0	1624,4 – 1728,0
	III	1347,5 – 1425,1	923,9 – 1054,4	1648,7 – 1784,4
	IV	1398,0 – 1533,7	972,1 – 1079,9	1780,8 – 1870,4
2006	I	1395,4 – 1501,3	962,4 – 1080,6	1751,8 – 1833,5
	II	1478,1 – 1585,0	976,3 – 1158,1	1849,8 – 1937,9

Ryškesni skaičiai – privataus sektoriaus darbo užmokesčio vidurkiai.

Nagrinėjant darbo užmokesčio kitimus 2003– 2006 metų (I ir II ketv.) laikotarpiu, išryškėja kelios tendencijos: per visą laikotarpį yra aiškūs darbininkų ir tarnautojų darbo užmokesčio skirtumas. Tiek darbininkai, tiek tarnautojai daugiau uždirba privačiame sektoriuje, darbo užmokestis stabiliai didėja abiejose grupėse.

13 lentelė. Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio kitimai 2003-2006 m. [68]

Deleted:

Metai	Visos darbuotojos	Iš jų darbininkės	Iš jų tarnautojos
2003	1016,4* – 1102,1*	582,3 – 784,0	1180,8 – 1303,2
2004	996,5 – 1244,3	602,1 – 825,2	1209,3 – 1426,4 !
2005	1096,4 – 1395,9	671,7 – 903,6	1380,0 – 1591,4 !
2006m. I ir II ketv.	1250,8 – 1452,0	726,8 – 942,7	1560,2 – 1671,8 !

Ryškesni skaičiai – privataus sektoriaus darbo užmokesčio vidurkiai.

Todėl išskyrėme atskirai moterų mėnesinį darbo užmokestį, palyginant pagal metus ir socialinę padėtį (darbininkės ir tarnautojos). Šie duomenys matyti 13 lentelėje. Atskirai nagrinėjant moterų mėnesinį darbo užmokestį paaiškėja, kad moterys Lietuvoje uždirba mažiau negu vyrai. Darbininkės nagrinėto laikotarpio eigoje daugiau uždirba privačiame sektoriuje, o tarnautojos nuo 2004 metų pradėjo daugiau uždirbti valstybės sektoriuje.

Nežiūrint to, kad egzistuoja teisės aktai dėl vienodo darbo užmokesčio, moterys uždirba mažiau negu vyrai. Šis požymis mažėja lėčiau, negu lyčių užimtumo skirtumas. Padėtis nesikeičia dėl egzistuojančios moterų diskriminacijos ir struktūrinės nelygybės t.y. darbo sektorių susiskaidymo, profesijų ir darbo modelių įvairovės, galimybės kelti savo kvalifikaciją, tendencingo vertinimo, darbo užmokesčio sistemos ypatumų bei esančių stereotipų visuomenės mastyje. Moterys sudaro apie 30 proc. verslininkų. Norėdamos steigti savo įmones, bei gauti joms finansavimą, moterys susiduria su didesniais sunkumais negu vyrai. Socialinės apsaugos sistemoje tiek vyrai, tiek moterys turėtų vienodai dalyvauti pensijų kaupimo fonduose, ilgiau išlikti daro rinkoje, tačiau panašu, kad moterys savo karjerą baigia anksčiau ir jos turi mažiau teisių negu vyrai. Tai didina skurdo pavojų, ypač vienišoms mamoms, vyresnio amžiaus moterims [68, 69]. Gyventojų pajamos kaimo vietovėse 24,7 proc. mažesnės nei miestuose. Ženklią kaimo gyventojų pajamų dalį sudaro socialinės išmokos. Paskutiniaisiais metais tiesioginių išmokų dėka pajamos padidėjo. Nors pagrindinės gyventojų pajamos priklauso nuo žemės ūkio veiklos, tačiau darbo rinkoje atsiranda teigiamos tendencijos: vis daugiau kaimo gyventojų pereina į paslaugų sektorių, alternatyvią žemės ūkiui veiklą.

Mažų ir vidutinių įmonių skaičius kaimo vietovėse auga, tačiau daugiau urbanizuotose vietose, kurios labiau patrauklios verslui vystyti. 2003 metais 1000 kaimo gyventojų teko 8 įmonės (ES- 24). Lėta mažų ir vidutinių įmonių plėtra kaime siejama su kaimo gyventojų žema perkamąja galia. Didėjantis poilsio paslaugų ir turizmo poreikis skatina vystyti šias sritis. Kaimo turizmas vertinamas kaip viena pagrindinių alternatyvių verslo krypčių, nes paklausa yra didesnė už pasiūlą, nors kaimo turizmo sodybų skaičius nuolat didėja. Turizmo plėtrą stabdo vadybinių gebėjimų stoka, prastas užsienio kalbų mokėjimas, o taip pat nepakankamai išvystyta kaimo infrastruktūra. Nors nėra kaimų, kuriose žmonės neturėtų elektros, tačiau dideli skirtumai tarp kaimo ir miesto vietovių išryškėja, kai kalbama apie vandens tiekimo, kanalizacijos, šildymo sistemas, telekomunikacijų ir interneto tinklus. Amatų vystymas laikomas ne tik svarbiausia žemės ūkiui alternatyvia veikla, jis vertinamas kaip Lietuvos etninės kultūros dalis.

Ribotai darbo rinkoje taikoma neįgaliųjų žmonių žinios ir gebėjimai. Daugumos neįgaliųjų pagrindinis pragyvenimo šaltinis- socialinės išmokos. Neįgaliųjų motyvacija ir ekonominis aktyvumas šiuo metu yra gana žemas. Namų ūkio duomenimis, disponuojamos pajamos Lietuvoje, palyginti su 2004m., padidėjo 16,9 procento. Kadangi vartojimo kainos

išaugo 2,7 proc., realios pajamos padidėjo 13,8 proc. Piniginės disponuojamos pajamos, palyginti su 2004 m. padidėjo 20,6 proc. [17].

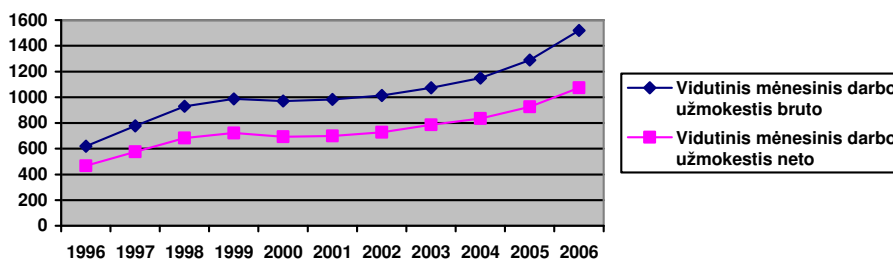
14 lentelė. Vidutinės namų ūkių disponuojamos pajamos ir vartojimo išlaidos (Vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Lt.) [17,49]

Deleted:

	2001	2002	2003	2004	2005
Disponuojamos pajamos					
Iš viso	409,9	422,0	457,6	495,8	579,7
<i>Mieste</i>	457,2	472,2	507,6	540,2	636,3
<i>Kaime</i>	314,1	320,4	356,4	407,0	467,0
Vartojimo išlaidos					
Iš viso	411,0	416,1	487,2	512,3	578,1
<i>Mieste</i>	451,8	461,1	538,4	559,3	644,3
<i>Kaime</i>	328,3	324,9	383,6	418,4	446,3

Pagrindinis disponuojamų pajamų šaltinis- darbo pajamos, t.y. darbo užmokestis ir nesamdomojo darbo pajamos. Gana didelis gyventojų skaičius šalyje dirbo už minimalų ir mažesni nei minimalų darbo užmokestį. 2005 m. visą laiką dirbusių ir gavusių minimalų darbo užmokestį sudarė 10,3 proc. (2004 - 12,1 proc.) [51].

2schema. Vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio pokyčiai (litais) [51]

Nagrinėjant toliau darbo užmokesčio kitimus reikia pažymėti, kad Lietuvoje užmokestis kinta toliau. 2006 m. birželio mėnesį minimali mėnesinė alga buvo pakelta iki 600 Lt, vidutinis darbo užmokestis bruto- 1437,0 Lt., o neto- 1019,6 Lt . Nedarbo lygis- 6,4 proc. Tokia situacija leido padidinti ir pensijas. Vidutinė senatvės pensija per mėnesį už 2006 m. birželio mėn. sudarė 447,51 Lt, bazinė socialinio draudimo pensija padidėjo iki 230,0 Lt. [62, 66]. Kartu buvo sumažintas gyventojų pajamų mokestis nuo 33 proc. iki 27 proc., kas ženkliai padidino gyventojų pajamas. Minimalaus darbo užmokesčio ir minimalaus valandinio atlygio padidinimas neturėjo esminių neigiamų pasekmių verslui. Pastarųjų metų Lietuvos ūkio raidos

tendencijos rodo, kad šiuo metu egzistuoja visos prielaidos darbuotojų darbo užmokesčio didinimui, nes vien 2000-2003 metus BVP Lietuvoje padidėjo 24 proc., darbuotojų darbo našumas- 20 proc., nefinansinių įmonių pelnas- net 520 proc. Atliktos skirtingo dydžio įmonių finansinių rodiklių analizės parodė, kad mažosios įmonės yra palankesnėse sąlygose minimalaus darbo užmokesčio didinimo požiūriu negu didžiosios. Minimalaus darbo užmokesčio padidinimas iki 600 litų esminės įtakos įmonių ekonominei padėčiai neturi, nes tai gali sumažinti jų pelną tik vidutiniškai apie 0,3 procentinio punkto. Tuo tarpu, ryšium su pastarųjų metų ekonomikos augimo tempais, ikimokestinis įmonių pelnas padidėjo apie du kartus [12]. Tokiam minimalaus darbo užmokesčio didinimui pritaria dauguma apklaustų profesinių sąjungų ir darbdavių atstovų. Tačiau beveik visi pasisako už minimaliojo darbo užmokesčio diferenciaciją, kurią turėtų nulemti eilė veiksnių, kaip ekonominė veikla (žemės ūkis), regionas (maži miesteliai ir kaimas), darbuotojų grupės (žemiausios kvalifikacijos darbuotojai). Įvesti tokią minimaliojo darbo užmokesčio diferenciaciją galima būtų tik tada, kai minimalus mėnesinis darbo užmokestis būtų žymiai didesnis negu 600 Lt [10, 25].

Apibendrinant galima pasakyti, kad minimalaus darbo užmokesčio padidinimas sušvelnintų esamą disproporciją tarp darbo ir kapitalo pajamų, atitiktų šiuolaikinius darbo rinkos dėsningumus, pagrįstus darbo ir kapitalo partneryste, bei Lietuvoje kuriamą socialiai orientuotą ekonomikos modelį. Pastarųjų metų Lietuvos ekonomikos vystimosi tendencijos rodo, kad jau yra visos prielaidos tolimesniam darbo užmokesčio kėlimui. Tai gali daryti visos įmonės, nors mažesnės turi palankesnes sąlygas tokiam procesui įgyvendinti, nes darbo sąnaudos, tenkančios vienam darbuotojui, auga augant įmonės dydžiui. Jei toliau būtų mažinamas gyventojų pajamų mokestis bei didinamas neapmokestinamų pajamų dydis, tuomet ryškiai padidėtų realios gyventojų pajamos, o tai papildytų socialinio draudimo biudžetą, leistų toliau didinti socialinio draudimo pensijas ir socialines išmokas. Ryškus darbo užmokesčio pakėlimas leistų toliau sėkmingai plėsti privačius pensijų kaupimo fondus, tuo pačiu didinant į juos ir kaupiant pensijoms skirtas lėšas. Tai sudarytų sąlygas toliau sėkmingai didinti ir valstybinio socialinio draudimo biudžetą. Būtina užtikrinti, kad toliau būtų skatinamas moterų verslas, kuriant jam geresnes finansavimo sąlygas, o socialinės apsaugos sistemose būtų užtikrinta galimybė moterims naudotis atitinkamomis pašalpomis, ypač joms išėjus į pensiją.

2. ESAMA SOCIALINIO DRAUDIMO PADĖTIS IR SENSTANČIOS VISUOMENĖS PROBLEMOS

Pagrindinę apsaugą senatvėje, negalios ar našlystės atveju šiuo metu Lietuvoje užtikrina socialinio draudimo pensijų sistema. Ji finansuojama darbdavių ir apdraustųjų

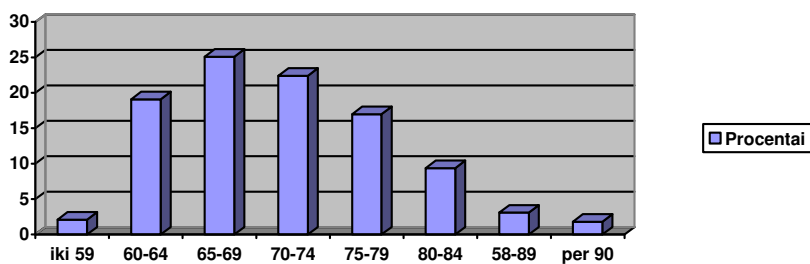
įmokomis, kurios renkamos į atskirą nuo valstybės biudžeto valstybinio socialinio draudimo fondą. Socialinio draudimo sistemą administruoja Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba (Sodra). Dabartinė socialinio draudimo pensijų formulė numato dvi pensijų rūšis-pagrindinę ir papildomą. Pagrindinė dalis yra vienodo dydžio visiems asmenims, turintiems būtinaį darbo stažą. Papildoma pensijos dalis susieta su buvusiu darbo užmokesčiu ir darbo stažu. Pagrindinė senatvės pensijos dalis asmenims, turintiems 30 metų ir daugiau darbo stažą, lygi taip vadinamai bazinei pensijai, kurią nustato valstybė. Neturintiems būtinojo stažo pagrindinė pensijos dalis lygi atitinkamai bazinės pensijos daliai. Papildoma pensijos dalis apskaičiuojama skiriant 0,5 proc. atlyginimo už kiekvienus stažo metus [59,60].

Per paskutinįjį dešimtmetį minimalus vidutinis senatvės pensijos dydis išaugo nuo 151 litų 1995 metais iki 371,6 litų 2004 metais t.y. padidėjo 2,46 karto. Per šį laikotarpį suminis kainų indeksas buvo 138 proc. o tai reiškia, kad pensijos perkamoji galia ženkliai padidėjo.

Kartu keitėsi ir pensijų indeksavimo politika. Iki 1998 metų sparčiau buvo indeksuojamos draudžiamosios pajamos, dėl ko didėjo pensijų diferenciacija. Per 1998 – 2001 metus dėl Rusijos krizės buvo „užšaldyti“ pensijų dydžiai, o nuo 2002 metų vėl atnaujintas pensijų indeksavimas. Šiuo atveju pagrindinis dėmesys buvo kreiptas į bazinės pensijos indeksavimą, tuo pačiu pagerinant mažiausiai gaunančių pensininkų pajamas. Bazinės pensijos nominalus dydis padidėjo beveik 25 proc., o draudžiamųjų pajamų - tik 12 proc.

Lietuvoje pensijų socialiniu draudimu draudžiami visi dirbantieji su labai nedidele kai kurių savarankiškai dirbančiųjų išimtimi. Pavienės savarankiškai dirbančiųjų kategorijos nėra privalomai draudžiami, tačiau jie gali draustis savanoriškai. Kita dalis asmenų draudžiami tik pagrindinei pensijos daliai. Teisę gauti dalinę socialinio draudimo senatvės pensiją turi asmenys, sukaukę 15 metų minimalų stažą. Našlių pensijoms nustatyti stažo reikalavimai susieti su mirusiojo asmens amžiumi [16].

3 schema. Senatvės pensijų gavėjų skaičiaus pasiskirstymas pagal amžiaus grupes % [50]

Kadangi dabartinė pensininkų karta darbingo amžiaus laikotarpiu gyveno visuotino užimtumo sąlygomis (iki 1990 metų), iš esmės visi senatvės pensijos amžiaus gyventojai turi pakankamą stažą ir teisę į socialinio draudimo senatvės pensiją. Tokią pensiją 2004 metais

Lietuvoje gavo 91 proc. pensinio amžiaus gyventojų. Tačiau prognozuojama, kad padėtis keisis kai senatvės pensijos amžių pasieks vis daugiau žmonių, kurie darbingame amžiuje nedirbo ir todėl nebuvo apdrausti pensijų socialiniu draudimu. Iš 2 mln.76 tūkst. darbingo amžiaus gyventojų 2003 metais socialiniu draudimu buvo apdrausti tik 1 mln.320 tūkst. ir toliau padėtis negerėja.

15 lentelė. Užimti ir apdrausti gyventojai 1995 – 2003 metais [22,23]

Deleted:

	1995 metai	2000 metai	2003 metai
Darbingo amžiaus	2100,4	2018,0	2076,0
Darbo jėga	1725,6	1671,5	1641,9
Užimti gyventojai*	1643,6	1397,8	1438,0
Apdraustieji	1331,6	1299,5	1320,0
Apdrausti visomis draudimo rūšimis	1258,6	1137,4	1154,5
Bedarbiai	...	273,7	203,9
Registruoti bedarbiai**	109,0	204,9	167,0

Visi dirbantieji, apdrausti draudimu pilnai pensijai nuo 2005 metų turi teisę 3,5 procentinių punktų privalomų įmokų pervesti į kaupiamąją apibrėžtų įmokų I pakopos II lygio pensijų sistemą. Kasmet ši įmokų dalis bus didinama po vieną procentinį punktą iki 5,5 proc. 2007 metais šios pensijų sistemos dalyviams socialinio draudimo senatvės pensijos papildoma dalis atitinkamai bus mažesnė [24,25].

Kaupiamųjų pensijų schemas turi ne tik palengvinti valstybinio socialinio draudimo pensijų našta, bet ir teigiamai paveikti makroekonomikos plėtotę. Šie pensijų fondai turėtų teigiamai veikti taupymą ir investicijas. Taigi šių pensijų egzistavimas gali pagerinti pensininkų gyvenimo kokybę. Kaupiamųjų pensijų fondų plėtojimas pats savaime nepadidins pensijų. Pensijų reformos koncepcijoje numatoma, kad kaupiamoji pensija plėsis mažinant socialinio draudimo sistemą. Vadinasi, iš abiejų sistemų mokama pensijų suma gali būti didesnė už dabartines pensijas tik tuo atveju, jei pensijoms teks didesnė, negu dabar, bendrojo vidaus produkto dalis. Tikimasi, kad paplitus kaupiamųjų pensijų fondams Lietuvoje, senėjančios visuomenės išlaikymo išlaidos nesumažės, bet bus dalinai perkeltos nevalstybiniam sektoriui.

Galimos dvi kaupiamųjų fondų formos: privalomasis kaupiamasis ir savanoriškas kaupiamasis draudimas. Pasirinkus privalomojo kaupiamąjį draudimo schemą, sustiprinama jo reikšmė senatvės aprūpinimui, tačiau apribojama asmens pasirinkimo laisvė. Tačiau valstybė kartu prisiima ir atsakomybę už šios sistemos veikimą. Mažiausias lėšų persikirstymas pasiekiamas savanoriškuose kaupiamųjų pensijų fonduose, kai kiekvienam apdraustajam

atidaroma individuali pensijų sąskaita, kurioje kaupiamos asmens įmokos ir pajamos, investuojant jas. Sulaukus senatvės amžiaus iš šios sąskaitos mokama pensija. Kaupiamųjų pensijų sistemos privalumai- ji leis sukaupti dideles lėšas, o tai sudarys ilgalaikių investicijų, kapitalo rinkos ir infrastruktūros plėtros pagrindus. Sistema patraukli ir sudaro įspūdį, kad mokama į savo, o ne bendrą sąskaitą. Tačiau ši sistema turi ir neigiamų savybių - privačių pensijų fondai atitraukia dalį lėšų iš socialinio draudimo fondų. Jie padidina kapitalo pasiūlą, nes investicijų išmokų problema užkraunama ateities kartoms. Didėjant kapitalui, didėja fondų įtaka, o tai gali neigiamai veikti socialinę politiką. Išmokoms taip pat turės įtaką rinkos svyravimai. Gali būti, kad skirtingu laiku išėję į pensiją, nors ir vienodas įmokas mokėję žmonės, gaus skirtingas pensijas. Ši sistema visai neišsprendžia tų gyventojų problemų, kurie gauna mažas pajamas.

III privačių pensijų pakopa Lietuvoje dar tik kuriama, 2004 metais tik 3200 asmenų buvo sudarę pensijų kaupimo sutartis III lygio pakopos pensijų fonduose. Prie privačios pajamų apsaugos senatvėje gali būti dalinai priskirtas ir kaupiamasis gyvybės draudimas. 2004 metais tokiomis ilgalaikėmis gyvybės draudimo sutartimis buvo apdrausta apie 300 tūkst. (Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisijos duomenys) gyventojų. Tačiau išskirti dalį kaupiamojo draudimo sutarčių, kaip pensijų kaupimo, nėra pagrindo, nes joks teisės aktas neįpareigoja asmens laikytis tokios sutarties iki jam sukaks senatvės pensijos amžius.

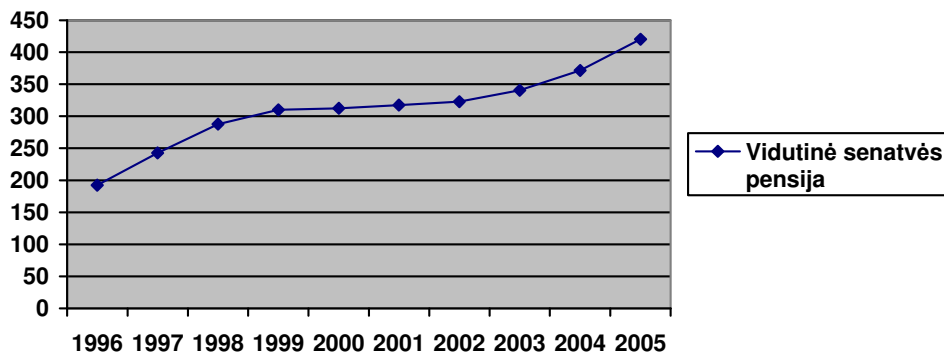
III pensijų pakopos dalyviams ir asmenims, sudariusiems ilgalaikę draudimo sutartį su gyvybės draudimo įmonėmis, taikomas lengvatinis gyventojų pajamų mokesčio režimas. Pajamų mokesčiai gražinami nuo įmokų, kai jos kartu su kitomis nuo mokesčių atleidžiamomis išlaidomis (pvz. studijoms ir kt.) sudaro ne daugiau kaip 25 proc. asmens pajamų. Tokia pat lengvata taikoma ir pelno mokesčiui darbdaviui, jeigu jis moka įmokas už savo darbuotojus. Išmokų ir gražinamų lėšų iš III pakopos pensijų fondo ar gyvybės draudimo įmonės apmokestinimas skiriasi atsižvelgiant į kaupimo trukmę [2].

Kai pensijų fondo dalyvis ar asmuo, sudaręs ilgalaikę gyvybės draudimo sutartį, sulaukia pensinio amžiaus-15 proc. tarifu apmokestinama jo išmokų dalis, lygi įmokų sumai. Toks pat 15 proc. tarifas taikomas jei dalyvis, pensijai kaupęs ne trumpiau kaip 10 metų, išstoja iš pensijų fondo ir nepereina į kitą fondą, ar nutraukia gyvybės draudimo sutartį. Visais kitais atvejais jei gyvybės draudimo sutartis nutraukiama anksčiau taikomas bendras pajamų mokesčio tarifas- 33 proc. nuo gražinamos pinigų sumos.

Asmenys, nesukaukę reikiamo stažo socialinio draudimo pensijai gauti dėl šeimyninių pareigų, senatvėje gali gauti šalpos pensiją. Ji taip pat numatyta ir asmenims, tapusiems neįgaliais jauname amžiuje (iki 24 metų, atskirais įstatymo numatytais atvejais iki 26 metų), bei vaikams našlaičiams. Šalpos pensijos priskiriamos prie socialinės paramos išmokų ir skiriamos

tik tiems asmenims, kurie neturi teisės gauti socialinio draudimo ar valstybinės pensijos, arba pastarosios yra mažesnės nei šalpos. Šalpos pensijos dydis senatvėje lygus bazinei pensijai. Valstybinės pensijos mokamos iš valstybės biudžeto krašto apsaugos, policijos ir kai kurių teisėsaugos tarnybų pareigūnams, teisėjams, mokslininkams, nukentėjusiems ir nusipelnusiems asmenims. Šias pensijas paprastai gauna asmenys, kuriems mokamos ir socialinio draudimo pensijos, todėl jos sudaro papildomas pajamas senatvėje. Valstybinės pensijas pagal Sodros duomenis Lietuvoje gauna apie 15 proc. socialinio draudimo senatvės ir invalidumo pensijų gavėjų. Minimali socialinio draudimo senatvės pensija skaičiuojama pagal formulę vidutiniam asmeniui, kuris turi minimalų darbo stažą- 15 metų ir visą darbingą laikotarpį dirbusiam už minimalią mėnesinę algą. 2005 m. I pusmetį ji buvo 500 litų ir pensija gali būti 123,5 lito. Tai sudaro 91,5 proc. valstybės remiamų pajamų (135,0 Lt.) arba 24,7 proc. minimalios mėnesinės algos. Šalpos pensija senatvėje lygi bazinei pensijai (2005 m. I pusmetį ji buvo 172,0 Lt.) ir sudaro 34,4 proc. minimalios mėnesinės algos [65].

4 schema. Vidutinių senatvės pensijų dydžių kitimas (litais) [51]

16 lentelė. Senatvės pensijų dydis pagal pensininkų amžių 2005 m. [59]

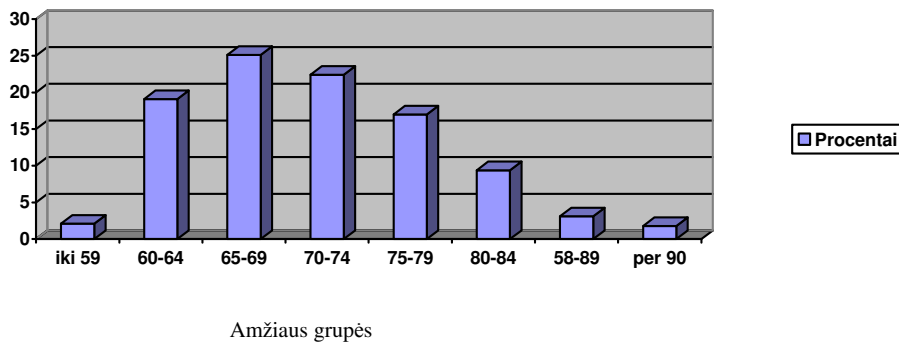
Deleted:

Amžius	Pensininkų skaičius	Vidutinė pensija
Iki 65 metų	148800	373,01
66 – 70 metų	147840	386,55
71 – 75 metai	129941	380,63
76 – 80 metų	96337	364,85
Per 80 metų	76291	339,58

Lyginant socialinio draudimo senatvės pensijų dydį pagal gavėjų amžių, pastebima tendencija, kad vyresnių pensininkų šios pensijos mažesnės. Iš dalies tai paaiškinama tuo, kad dabartiniai aštuoniasdešimtmečiai neturi stažo už prieškarinį laikotarpį. Nors pastaruoju

laikotarpiu buvo papildomai didintos mažos pensijos, skirtumas tarp jaunesniųjų pensininkų ir aštuoniasdešimtmečių išlieka ryškus. Vidutinė senatvės pensija 66 – 70 metų amžiaus grupėje yra apie 14 proc. didesnė nei aštuoniasdešimtmečių. Dar didesni pensijų skirtumai matomi lyginant pensijų dydžius pagal jų paskyrimo metus. Prieš dešimtmetį paskirtos pensijos yra apie 80 litų mažesnės nei tos, kurios buvo paskirtos pastaraisiais metais.

5 schema. Senatvės pensijų gavėjų skaičiaus pasiskirstymas pagal amžiaus grupes [50]

Vidutinės pensininkų pajamos, beveik lygios darbingo amžiaus gyventojų namų ūkio pajamoms rodo ne tiek pensininkų gerovę, kiek darbingo amžiaus gyventojų pajamų kuklumą. Lietuvoje darbingo amžiaus šeimose yra nemažai išlaikytinių, tai sumažina vidutiniškai vienam gyventojui tenkančias pajamas namų ūkyje. Taip darbingo amžiaus vieno asmens pajamos gaunasi nedidelės, o pensininko- santykinai- mažos. Iki šiol vis dar yra didelė dalis pensininkų, kurie dirbo visuotinio užimtumo ir mažai besiskiriančių atlyginimų laikotarpiu. Dėl šių priežasčių kol kas faktiškai mokamų senatvės pensijų diferenciacija nelabai didelė. Ateityje senatvės pensijų skirtumai gali išaugti dėl kelių priežasčių. Visų pirma- pradės gauti senatvės pensijas asmenys, kurie gaudavo didelius atlyginimus [69,70]. Antra- pensijų skirtumams turės įtakos darbas neformalaus užimtumo sferoje, kai buvo vengiama įmokų, buvo ilgesni nedarbo laikotarpiai, kai asmuo negalėjo susirasti darbo, arba jam buvo patogiau gyventi iš socialinių pašalpų. Dėl dalies įmokų kaupimo taip pat išauga didesnės socialinio draudimo pensijų diferenciacijos galimybės. Tai sudaro galimybę greičiau nuskursti mažas pensijas gaunantiems žmonėms ir atsiranda priešprieša tarp turtingųjų ir mažas pajamas gaunančių žmonių [11].

Lietuva, siekdama įgyvendinti nacionalinės pensijų reformos programą (Lisabonos strategijos tikslus), turės papildyti ir sustiprinti sekančias priemones:

Būtina griežčiau susieti pensines išmokas su įmokomis, kas sudarys paskatas pajėgiems dirbti asmenims ilgiau likti darbo rinkoje ir dėl to užtikrinti sau didesnes pensijas. Jei būtų toliau didinamas pensinis amžius derinant jį su vyresnio amžiaus žmonių užimtumu ar jų daliniu užimtumu, tai savaime padidėtų žmonių skaičius darbo rinkoje. Taip atsirastų galimybės geriau

finansuoti pensijų sistemą, užtikrinti nedirbantiems asmenims didesnes pensijas. Siekiant įveikti finansines gyventojų senėjimo pasekmes pensijų sistemai reikia laipsniškai didinti išėjimo į pensiją amžių, kartu vykdant vyresnio amžiaus žmonių užimtumo užtikrinimo priemones ir sudarant sąlygas derinti darbą su daliniu išėjimu į pensiją. Reikia sudaryti sąlygas pažeidžiamoms grupėms išlaikyti pilnaverčio visuomeninio gyvenimo standartus, o socialinės atskirties pažeistoms grupėms lengviau integruotis į visuomenę. Vaikams ir jaunimui sudaryti galimybę įsigyti kokybišką išsilavinimą bei profesinį pasirengimą ir dėka to įsijungti į pilnavertį profesinį ir visuomeninį gyvenimą. Didesnė lyčių lygybė gali būti pasiekta stiprinant paslaugas bei paramą šeimai, tuo pačiu sumažinant moterims tenkančią šeimos pareigų krūvį, skatinant jo pasidalinimą tarp abiejų tėvų.

Išnagrinėjus „Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto rodiklių patvirtinimo įstatymo“ duomenis pastebima, kad Lietuvoje buvo planuojama 2004 m. surinkti 5 250043 tūkst. Lt [5], 2005 m.- 5 884159 tūkst. Lt [6], 2006 m.- 6 793253 tūkst. Lt [7]. Išnagrinėjus 2005 m. VSD pajamų ir išlaidų ataskaitą matome, kad 2004 m. buvo surinkta 5 564141 tūkst. Lt [priedas 2], o 2005 m.- 6390526 Lt. pajamų. Įvertinus Lietuvos ekonomikos teigiamus pokyčius per paskutinius metus galima prognozuoti, kad 2006 m. biudžetas bus sėkmingai surinktas šiais metais.

Apibendrinant galima pasakyti, kad esama socialinio draudimo pensijų sistema nėra pakankama šių pensijų dydžio požiūriu ir ateityje jai iškils aprėpties problema. Kol kas ne visi, sulaukę senatvės ar tapę neįgaliais, gali gauti pensijas. Taip pat yra atskiros asmenų kategorijos (ūkininkai, sportininkai, dirbantys pagal autorines sutartis ir kai kurie kiti), kurios ateityje negalės gauti pensijos, nes jie dabartiniu laikotarpiu nėra draudžiami socialiniu draudimu. Minimalaus ir būtinojo stažo socialinio draudimo pensijai gauti gali neturėti asmenys, dalį profesinės karjeros dirbę neformaliame sektoriuje, ilgai ir dažnai buvę bedarbiais, ilgai sergantys, o taip pat apsisprendę gyventi iš socialinių pašalpų. Vidutinis socialinio draudimo pensijos dydis per mažas lyginant su vidutiniu darbo užmokesčiu šalyje. Šalpos pensijomis teikiama socialinė parama užtikrina jas gaunantiems asmenims tik minimalų pragyvenimo šaltinį. Dabartinė socialinio draudimo pensijų skaičiavimo formulė duoda gana plačias pensijų diferenciacijos galimybes, tačiau kol kas pensijų dydžiai nelabai skyrėsi dėl dabartinių pensininkų panašių atlyginimų ir jų įgytų darbo stažų. Ateityje senatvės pensijos amžiaus gyventojų pajamų didėjimas daugiausia priklausys nuo dirbančiųjų darbo užmokesčio augimo, nes įmokos nuo jų darbo užmokesčio – tai pagrindinis socialinio draudimo pensijų finansavimo šaltinis. Taip pat didės ir kapitalo pajamų dalis pensininkų pajamose, nes daugiau nei pusė apdraustųjų dalyvauja ir kaupiamojoje pensijų sistemoje. Pagrindinis pajamų netekimo senatvėje pavojus gresia asmenims, kurie nedalyvauja socialinio draudimo sistemoje, arba jų dalyvavimas

yra nepakankamas tam, kad įgyti teisę į socialinio draudimo senatvės pensiją. Tokių asmenų skaičius gali išaugti, kai pensijinis amžius sulauks karta, kuri iki 1990 metų neįsigijo pakankamo darbo stažo didžiausio užimtumo laikotarpiu, o po to dirbo neformaliame sektoriuje ir nebuvo apdrausti. Dalis emigravusių asmenų, dirbančių nelegaliai ir neapdraustų, gali grįžti į Lietuvą ir sulaukti senatvės neturėdami pakankamo darbo stažo. Socialinio draudimo senatvės pensijos gali likti nepakankamo dydžio, jei jos nebus tinkamai indeksuojamos. Prognozuojant spartesnį darbo užmokesčio augimą, būtina sekti, kad pensijos neatsiliktų nuo atlyginimų augimo. Tam, kad numatyti pakankamas pensijas ateityje, būtina išplėsti pensijų socialinį draudimą daugeliui savarankiškai dirbančių asmenų grupių, kurios iki šiol nėra draudžiamos privalomuoju socialiniu draudimu. Tokiu būdu pensijų socialiniu draudimu būtų apdrausti visi dirbantys asmenys, nepriklausomai nuo darbo formos.

Valstybė turi garantuoti visų pagyvenusių ir vidutinę ar sunkią negalią turinčių asmenų minimalų pensinį aprūpinimą, išplėsti šalpos pensijų mokėjimą I ir II grupių invalidams bei asmenims, sulaukusiems senatvės pensijos amžiaus, jei šie asmenys ir neturi teisės gauti socialinio draudimo ar valstybinių pensijų. Minimali apsauga turi būti užtikrinta visiems gyventojams, nepriklausomai nuo jų dalyvavimo socialinio draudimo sistemoje. Kuriama privačių pensijų fondų sistema neigiamai atsilieps į valstybinio socialinio draudimo biudžetą, nes atitrauks dalį lėšų. Be to ji neužtikrina mažas pajamas gaunančių asmenų gyvenimo kokybės pagerėjimą, nes šių žmonių kaupiamos lėšos bus tiek mažos, kad jos negalės kompensuoti valstybinio socialinio draudimo lėšų sumažėjimą.

2.2 SKURDO RIZIKOS PROBLEMOS

Pajamų nelygė Lietuvoje yra santykinai didelė. Ji rodo visuomenės diferenciaciją bei kartu atsirandančią vidutinio sluoksnio poliarizaciją. Tai nurodo skurdo rizikos lygis, kai dalies gyventojų, gyvenančių namų ūkiuose bendros ekvivalentinės pajamos yra 60 proc. mažesnės už šalies ekvivalentinių pajamų medianas ir 2001m.- siekė 17 proc. Daugiausia skurstančių yra bedarbių, iš pašalpų gyvenančių asmenų, tris ir daugiau vaikų auginančių šeimų, žemdirbių, savarankiškai dirbančių, vienišų asmenų su vaikais, vieno asmens ūkiuose bei ūkiuose su 3 ir daugiau vaikų. Šių gyventojų grupių skurdo rizikos lygis 2000 – 2001 metais buvo sumažėjęs, tačiau 2002 m. ir vėl padidėjo. Daugiau nei pusė skurstančių asmenų gyvena kaime (apie 53%), nors iš viso kaime gyvena 32 % gyventojų. Kas penktas ikimokyklinis vaikas auga skurstančioje šeimoje. Daugiavaikių šeimų santykinio skurdo lygis ryškesnis negu kitų šeimų, jis ypač aukštas grupėje žemdirbių, turinčių nedidelius ūkius ir auginančių keletą vaikų.

17 lentelė. Pajamų nelygybės ir skurdo rizikos rodikliai, apskaičiuoti pagal Eurostato metodiką, skurdo rizikos riba laikant 60 proc. ekvivalentinių disponuojamų pajamų medianos * [52]

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Viršutinio ir žemutinio pajamų kvintilių dalies santykis	5,2	4,6	4,8	5,0	5,0	4,9	4,7	4,5	4,6	4,7
Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų (prie soc. išmokų nepriskirtos su senatve susiję pensijos), proc.	22	21	21	22	23	24	24	23	24	23
Skurdo rizikos lygis po socialinių išmokų, proc.	18	15	17	17	17	17	17	15	16	16

*Namų ūkio dydžio ir sudėties įtakai eliminuoti disponuojamos pajamos perskaičiuojamos ekvivalentiniam vartotojui (pirmas namų ūkio narys prilyginamas 1, kiekvienas paskesnis suaugęs asmuo – 0,5, o kiekvienas vaikas iki 14 metų amžiaus – 0,3 ekvivalentinio vartotojo). Visiems to paties namų ūkio nariams priskiriamos vienodos ekvivalentinės disponuojamos pajamos.

Skurdo vertinimo sistema Lietuvoje, kuri buvo naudojama nuo 1998 metų, skyrėsi nuo ES naudojamos ir buvo skaičiuojama kaip 50 proc. vartojimo išlaidų vidurkio. Tačiau šiuo metu jau prieinama prie bendrai ES naudojamo 60 proc. ekvivalentinių disponuojamų pajamų medianos rodiklio. Lietuvoje 2005 metais pagal šį vertinimą skurdo rizikos lygis buvo 15,9 proc. Didžiausias skurdo rizikos lygis buvo kaime, mažiausias- didžiuose miestuose. Didelio skurdo rizikos grupėje yra vieniši ir ypač vyresni vieniši asmenys. Vienišų asmenų nepriklausomai nuo jų amžiaus skurdo lygis didesnis, o dviejų suaugusių asmenų, vyresnių nei 65 metų skurdo rizikos lygis tik 6,1 proc. Dviejų suaugusių asmenų iki 65 metų skurdo rizika net 13,1 proc. Nėra duomenų ar dažniau vienišais lieka neturtingi asmenys.

Besikeičiančias gyvenimo sąlygas ir gerėjančią sveikatos priežiūrą nurodo padidėjusi gyvenimo trukmė. Tačiau išlieka ryškus skirtumas tarp vyrų ir moterų (atitinkamai 66 ir 78 m. – 2002 metais, kai ES rodiklis – atitinkamai 75 ir 81 metai). Todėl moterys sudaro 65,5 proc. 65

metų ir vyresnių gyventojų. Toks gyvenimo ilgėjimas reiškia ir didėjantį socialinių ir sveikatos paslaugų poreikį pagyvenusiems [22].

Lietuvoje socialinė parama skurstantiems apima pajamų įvertinimo pagrindu mokamas socialines pašalpas, komunalinių paslaugų lengvatas, vienkartinės pašalpas ir nemokamas socialines paslaugas. Socialinės paramos sistema Lietuvoje nepakankamai sistemiška. Ji sunkiai prieinama atskiroms gyventojų grupėms (individualias įmones įregistravusiems, žemės turintiems, ilgalaikiams bedarbiams). Be to pajamų slenkstis paramai gauti labai žemas- 135 Lt. Arba apie 50 % santykinės skurdo ribos. Labai mažai dirbama su socialinės rizikos bei nedarniomis šeimomis, siekiant jas ieškoti pragyvenimo šaltinių, pačioms išlaikyti ir tinkamai prižiūrėti vaikus.

Teisė į sveikatos apsaugą grindžiama įmokomis, o bazinės sveikatos priežiūros paslaugos teikiamos visiems gyventojams, net ir neturintiems darbo. Todėl ir socialiai skurdiems asmenims sveikatos priežiūros paslaugos yra prieinamos, tačiau dėl lėšų stokos dalis žmonių yra priversti atsisakyti tokių paslaugų kaip dantų gydymo, jų protezavimo, apsilankymų pas pasirinktą specialistą ir t. t. [64].

Mažas pajamas turintiems asmenims sunkiai pakeliamos net ir dalinai kompensuojamos išlaidos vaistams. Sveikatos priežiūros įstaigų darbuotojai, teikdami medicininę pagalbą dažnai susiduria su socialiai atskirtais asmenimis. Tačiau dėl nepakankamo medicininės ir socialinės pagalbos įstaigų bei darbuotojų darbo koordinavimo, informacija apie sunkiose sąlygose gyvenančius žmones ir jiems reikalingą pagalbą ne visuomet pasiekia tikslą. Senstantiems žmonėms atsiranda lėtinių ir ilgai trunkančių ligų – širdies ir kraujagyslių ligos, insultas, diabetas, osteoporozė, onkologinės ligos, traumos ir kt. Dažniausios 65 metų ir vyresnių tiek vyrų tiek moterų mirties priežastys – širdies ir kraujagyslių ligos, piktybiniai navikai, kvėpavimo organų ligos [32].

Kol kas sveikatos priežiūrai skirtų lėšų procentas nuo BVP Lietuvoje yra vienas iš mažiausių tarp ES šalių (2005 m. siekė 5,9 proc.). Be to, šios lėšos ne visada naudojamos pakankamai kryptingai. Aukštas hospitalizacijų skaičius per 40 proc. viršija ES vidurkį. Lietuva pasižymi didžiausiu gydytojų kiekiu, tenkančiu 1000 gyventojų. Visa tai rodo, kad Lietuvos sveikatos sistemos darbas yra orientuotas į stacionarines paslaugas, teikiamas ligoninėse ir mažiau dėmesio kreipiama ambulatoriniam gydymui, slaugai namuose bei prevencinėms priemonėms [56].

Demografinio senėjimo pokyčiai lemia socialines ir ekonomines problemas ne tik gyventojų socialinio aprūpinimo bet ir sveikatos priežiūros poreikio didėjimą. Valstybinių ligonių kasų atlikti paskaičiavimai, kad tiek 2003, tiek 2005 metais vidutinės sveikatos priežiūros išlaidos, tenkančios vienam 50-64 m. amžiaus grupės gyventojui buvo 2 kartus, o 65 ir vyresnių

gyventojų bei vaikų – net 3kartus didesnės negu 20-49 m. amžiaus grupės. Susirūpinimą kelia augantis vaikų sergamumas, jų tarpe gausėja piktybinių navikų, kas reikalauja geresnės ankstyvos diagnostikos bei modernaus gydymo. Pirminė sveikatos priežiūros grandis turėtų išspręsti daugumą gyventojų, ypač kaimo vietovėse gyvenančių problemų. Siekiama, kad pagrindinę ligonių dalį gydytų plėtojama ambulatorinė grandis. Atsižvelgiant į pacientų poreikius Lietuvoje optimizuojamas antrinio ir tretinio lygio sveikatos priežiūros paslaugas teikiančių įstaigų tinklas. Vyksta asmens priežiūros įstaigų sujungimo ir restruktūrizavimo procesas, kuris leistų užtikrinti saugesnę ir šiuolaikinėmis technologijomis pagrįstą pagalbą. Didėjanti šių paslaugų paklausa, dalinai sąlygojama senstančios visuomenės pokyčių, ryškiai veikia socialinio draudimo biudžetą, nes didėja sveikatos priežiūrai ir socialinei pagalbai būtinos išlaidos [36].

Vyresnio amžiaus žmonės, kurie sudaro apie penktadalį mūsų visuomenės, yra viena iš gausiausių socialinių paslaugų vartotojų grupių. Vyresniems kaip 75 metų gyventojams socialinių paslaugų reikia gana dažnai. Socialinių paslaugų poreikis didėja ir dėl šeimos struktūros kaitos, nes mažėja gyvenančių po vienu stogu kelių kartų šeimų skaičius. Atsiranda ir ilgalaikės socialinės globos poreikis. Stacionarios globos paslaugos 2002 m. buvo teiktos 94 įvairaus tipo senelių namuose. Per 1995 – 2002 m. jų pagausėjo daugiausia dėl savivaldybių ir nevyriausybinių organizacijų (parapijų) paslaugų plėtros. Šiaurės Europos valstybių stacionariose įstaigose (globos namuose, aptarnaujamuose būstuose, paslaugų centruose ir kitur) 2000 metais buvo teikiama pagalba 6-10 procentų vyresniems negu 65 metų amžiaus žmonėms, o tuo tarpu Lietuvoje tik 0,9 proc.

Pagalbą namuose Šiaurės Europos valstybėse gavo 8 – 24 procentai vyresnių žmonių, o Lietuvoje tik 0,8 procento. Tokie dideli skirtumai susiję su labai svarbia aplinkybe – Lietuvoje visai nėra socialinių paslaugų tarpinio tipo tarp stacionarios pagalbos ir pagalbos namuose. Ilgalaikės socialinės globos poreikis Lietuvoje išlieka, nes dažnai vyresnio amžiaus žmonės pageidauja apsigyventi globos namuose dėl sunkios materialinės būklės, negalios, vienišumo. Ne visuomet ieškomas ir pasiūlomas vyresniems žmonėms alternatyvus socialinių paslaugų tiekimas. Socialinių paslaugų vyresnio amžiaus žmonėms sistema turi būti organizuojama laikantis pagrindinio principo – žmogus turi kiek galima ilgiau gyventi savo namuose. Siekiant šį principą įgyvendinti, būtina plėtoti globos paslaugas namuose, kurios prireikus galėtų būti teikiamos 24 val. per parą ir 7 dienas per savaitę [57].

Gerai sutvarkyta socialinių paslaugų sistema ryškiai sumažintų brangias socialines paslaugas stacionariose globos įstaigose. Lietuvoje jau ir dabar teikiama dalis tokių paslaugų, tačiau vyresnio amžiaus žmonėms reikalingos ne tik globos, bet ir slaugos paslaugos. Kol kas

Socialinės apsaugos ir sveikatos apsaugos institucijos blogai koordinuoja veiklą ir šie klausimai yra sprendžiami gana neefektyviai.

Visuomenei senstant ilgalaikė globa ir slauga tampa vis didesne šiuolaikinės valstybės socialinės politikos dalimi. Ilgalaikės slaugos ir globos paslaugos suprantamos kaip reabilitacijos, medicinos socialinės paslaugos žmonėms, kurie negali atlikti savarankiškai daugelio kasdieninių gyvenimo funkcijų. Šie žmonės dažniausiai nėra sunkūs ligoniai ir jiems nereikia intensyvaus gydymo.

Siekiant išvengti nepagrįsto valstybės išlaidų sveikatos priežiūrai didėjimo, būtina užtikrinti sveikatos sistemos efektyvumą, prieinamumą ir paslaugų kokybę. Toliau būtina restruktūrizuoti sveikatos priežiūros įstaigas, plėsti pirminės sveikatos priežiūros paslaugų spektrą, teikti slaugos ir palaikomojo gydymo paslaugas [45].

Šiuo metu dar nesudaromos palankios sąlygos vyresniems žmonėms savarankiškai gyventi bendruomenėje, užtikrinant jų tinkamą priežiūrą namuose. Dabartiniu metu stacionariose įstaigose gyvena dalis asmenų, kurie, atitinkamai koregavus paslaugas, galėtų gyventi savo namuose. Tačiau ne visuomet tiksliai nustatoma, kokių paslaugų reikia asmeniui ir jos paskiriamos ne visuomet pagrįstai. Esamas mokėjimas už socialines paslaugas nesusietas su realiomis sąnaudomis ir yra santykinai per mažas. Šis apmokėjimas nediferencijuotas priklausomai nuo asmens turto, pajamų, paslaugų rūšies ir kokybės. Kol kas Lietuvoje nėra paslaugų vertinimo, kontrolės ir kokybės užtikrinimo mechanizmo [41,48].

Didėjantis socialinių paslaugų poreikis viršija esamus išteklius, nepakankamas dėmesys skiriamas socialinių paslaugų kokybei, iškyla būtinybė ieškoti labiau efektyvių socialinių paslaugų organizavimo ir tiekimo būdų. Svarbu, kad socialinės paramos tiekimas ir organizavimas nebūtų vien tik aukščiausių valdžios institucijų atsakomybė, tuo turėtų ir galėtų pasirūpinti ir vietos bendruomenės, ir nevyriausybinės organizacijos.

Kol kas nepakankamas dėmesys skiriamas darbui su probleminėmis šeimomis, narkomanų, alkoholikų, asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, socialinės ir psichologinės reabilitacijos įstaigų ir kitų nepritapusių prie visuomenės žmonių socialinei integracijai.

Taigi mūsų nuomone būtina:

- 1) socialinis draudimas turi apimti vis daugiau Lietuvos gyventojų;
- 2) socialinio draudimo pensijas didinti sparčiau negu didėja vidutinis darbo užmokestis;
- 3) išplėsti šalpos (socialinės) pensijos mokėjimą socialinio draudimo pensijos negaunantiems pagyvenusiems ir neįgaliems asmenims;
- 4) įgyvendinti nedarbo draudimo reformą, numatant:
 - aiškiai apibrėžti draudžiamų nedarbo draudimu asmenų ratą;

- sutrumpinti būtina bedarbio pašalpai gauti draudimo laikotarpį. Nedraustus nedarbo draudimu asmenis nukreipti į socialinės paramos sistemą;
- padidinti nedarbo draudimo (bedarbio) pašalpas, įtraukiant į jų skaičiavimą komponentę, susietą su buvusiu bedarbio uždarbiu;
- numatyti ilgesnį didesnio dydžio nedarbo draudimo išmokos mokėjimą didelį draudimo stažą turintiems bedarbiams;
- bedarbio pašalpos mokėjimą labiau susieti su aktyvios darbo rinkos politikos priemonių vykdymu.

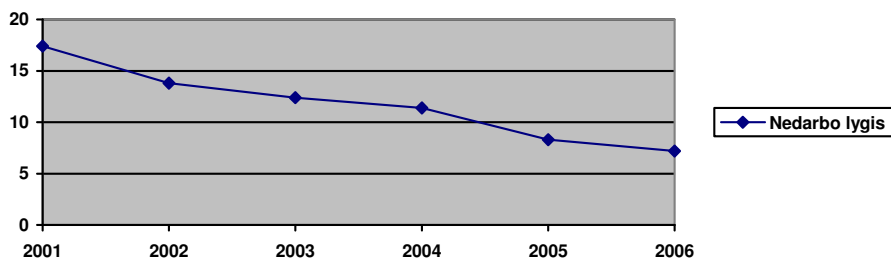
Apibendrinant, galima teigti kad Lietuvoje socialinė parama skurstantiems apima pajamų įvertinimo pagrindu mokamas socialines pašalpas ir nemokamas socialines paslaugas. Socialinės paramos sistema yra nepakankamai sistemiška. Ji sunkiai prieinama atskiroms gyventojų grupėms (individualias įmones įregistravusiems, žemės turintiems, ilgalaikiams bedarbiams). Be to pajamų slenkstis socialinei paramai gauti yra žemas. Valstybės remiamos pajamos 2006 m. rugsėjo mėn. – 165 litai, o tai visai netoli nuo 50 proc. santykinės skurdo ribos. Pajamas iki Valstybės remiamų pajamų turi apie 10 % gyventojų, tačiau socialinę pašalpą gauna tik 3 %. Susirūpinimą kelia ir tai, kad dabartinė socialinės paramos ir bedarbių rėmimo sistema nepalaiko aktyvaus bedarbių reintegravimo, bei dalinai skatina bedarbius registruotis darbo biržoje tik tam, kad pasinaudoti jiems teikiamomis socialinėmis paslaugomis – pašalpomis ar išmokomis. Per mažai kreipiamas dėmesys į socialiai rizikingas šeimas, nesudarant joms galimybių pačioms ieškotis darbo, bei tinkamai prižiūrėti vaikus. Skurdas sąlygoja socialines šeimų problemas- atsirandant daugiau skurstančių šeimų, vis daugiau įregistruojama nedarnių šeimų ir tėvų globos netekusių vaikų. Kasmet tėvų globos Lietuvoje netenka apie 3000 vaikų. Viena iš pagrindinių socialinio draudimo sistemos problemų, atsirandanti kartu su skurdu- nepakankamas apdraustųjų gyventojų skaičius. Nepakankama aprėptis gresia didelių socialinių grupių be socialinio draudimo teisių atsiradimu, kas padidins socialinės paramos poreikį, ribos pragyvenimo lygio kilimą. Dabartinė socialinio draudimo sistema neturi efektyvaus draudimo nuo nedarbo. Bedarbio pašalpas gauna ne visi nedirbantieji, jos nesusietos su buvusiu darbo užmokesčiu ir yra pakankamai žemos.

3. SOCIALINIO DRAUDIMO PLĖTROS GALIMYBĖS LIETUVOS RESPUBLIKOS PROGRAMOJE IKI 2008 METŲ

Įvertinant ankstesniuose skyriuose pateiktus duomenis reikia panagrinėti, kaip Lietuvos Respublikos Vyriausybė įvertino esamą padėtį socialinio draudimo sistemoje dabartiniu laikotarpiu.

Premjero Gedimino Kirkilo keturioliktos vyriausybės programoje nurodytos šiuo metu esančios problemos yra sekančios: ryški socialinė atskirtis ir iš to kylantis nepasitikėjimas valstybės politine sistema visose srityse, netolygus šiuo metu teikiamų sveikatos apsaugos paslaugų prieinamumas, blogėjanti demografinė Lietuvos padėtis, nuolat mažėjantis gimstamumas ir palyginti didelė ekonominė emigracija, atiduodanti užsieniui ne tik nekvalifikuotą darbo jėgą, bet patraukianti paskui save daug perspektyvaus, gabaus, išsilavinusio ir talentingo jaunimo, ryškus visuomenės senėjimas [12]. Vyriausybė suvokia, kad užtikrinus stabilų šalies ūkio augimą būtina garantuoti ir ekonominį stabilumą, atitinkamai skiriant pakankamas lėšas socialinei atskirčiai mažinti, skatinti požiūrį į darbą, kaip į visą gyvenimą trunkantį procesą, kad kiekvienas visuomenės narys į mokymąsi galėtų įsijungti bet kuriuo savo gyvenimo laikotarpiu. Lietuva jau yra pasiekusi kai kuriuos Europos Tarybos 2000 metais priimtoje Lisabonos strategijoje Europos sąjungoje esančioms valstybėms nustatytus tikslus ir standartus. Pasiektas 2010 metams nustatytas 55 – 64 metų žmonių užimtumo lygis (50 procentų) – 2005 metų trečią ketvirtį Lietuvoje jis siekė 50,7 procento. Moterų užimtumo lygis, kuris 2005 metų trečią ketvirtį Lietuvoje siekė 59,6 procento ir tai jau viršija Lisabonos strategijoje 2005 metams nustatytą tikslą ir visiškai priartėjo prie 2010 metams nustatyto tikslo (60 procentų) [58]. Pastaraisiais metais toliau sėkmingai mažėja nedarbo lygis.

5 schema. Nedarbo lygio kitimai % (2001- 2006 m. I-II ketv.)

Mažinant teritorinius nedarbo lygio skirtumus buvo toliau sėkmingai įgyvendinami vietinių užimtumo iniciatyvų projektai. Iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir Užimtumo fondo lėšų 2005 metais įgyvendinti 78 projektai, leidusieji įdarbinti 452 bedarbius. Toliau buvo įgyvendinamos patvirtintos priemonės aukščiausio nedarbo teritorijų – Pasvalio, Akmenės, Mažeikių, Druskininkų ir Lazdijų – socialinėms ir ekonominėms problemoms spręsti.

Vidutinis metinis bedarbių procentas iš darbingo amžiaus gyventojų šalyje sumažėjo 1,9 procentinio punkto, o aukščiausio nedarbo teritorijose jo sumažėjimas buvo didesnis ir siekė nuo 2,4 procento Lazdijuose iki 5,4 procento Mažeikiuose.

Keturioliktoji Vyriausybė savo veiklos prioritetais skaito pirmoje vietoje svarbiausių socialinių problemų sprendimą keliant žmonių gerovę, stiprinant šeimą, mažinant skurdą ir

socialinę atskirtį, didinant visų amžiaus grupių gyventojų kokybišką užimtumą. Numatoma didinti investicijas į žmogų – švietimo, sveikatos apsaugos, informacijos ir žinių visuomenės plėtrai, sveikai ir saugiai gyvenamajai aplinkai. Numatoma įgyvendinti aktyvią užimtumo plėtros politiką, kad kiekvienas norintis ir galintis dirbti Lietuvos gyventojas Tėvynėje rastų savęs vertą gerai apmokamą darbą, sudaryti verslui sąlygas kurti naujas geras darbo vietas, sumažinti jaunimo ir ilgalaikį nedarbą [48].

Atsižvelgiant į darbo našumo tendencijas, būtina skatinti darbo užmokesčio augimą privačiame sektoriuje, pastoviai didinant jį ir valstybiniame sektoriuje, didinti verslo socialinę atsakomybę. Tobulinant valstybinę socialinio draudimo sistemą reikalinga didinti jos aprėptį, kartu užtikrinant finansiškai stabilų kaupiamosios pensijų sistemos funkcionavimą kartu derinant dabartinių ir būsimų pensininkų interesus. Būtina skatinti vyresnio amžiaus asmenis likti darbo rinkoje, bei užtikrinti galimybę jiems mokytis visą gyvenimą.

Lietuvos žmonės, kurie dėl senatvės, negalios, tėvystės ar motinystės pareigų ar kitų priežasčių turi palikti darbo rinką, privalo gauti užtikrintas pajamas, garantuojančias visavertį ir orumo nežeminantį gyvenimą. Tiek vyresnio amžiaus žmonės, tiek neįgalūs, dažnai negauna atitinkančių jų poreikių paslaugų, o jų gyvenamoji aplinka nėra pritaikyta jų poreikiams. Sprendžiant senstančios visuomenės problemą, būtina teikti atitinkamą paramą šeimoms, auginančioms vaikus. Tai galėtų būti išmokų, skirtų besimokančiam vaikui didinimas, laipsniškas motinystės arba tėvystės pašalpų didinimas, kol vaikui sukaks vieneri metai – kad pašalpa siektų 100 procentų gauto darbo užmokesčio. Jei nebus sukurta konkrečios socialinės pagalbos sistema vaikams iš socialiai remtinų šeimų, tai sudarys nepalankias sąlygas tolesniam jų vystymuisi visuomenėje [61].

4. APIBENDRINIMAS

Atlikus dabartinės Lietuvos socialinės – ekonominės būklės ir ateities galimų tendencijų analizę, galima prognozuoti socialinės politikos Lietuvoje viziją ir iš jos išplaukiančius plėtros strateginius tikslus. Būdama ES nare Lietuva turi visas galimybes pasinaudoti teikiama struktūrine parama, atitinkamai derindama jos panaudojimą su ES ir nacionaliniais strateginiais principais ir esminėmis strateginėmis nuostatomis. Pagal jau suformuotą 2007-0013 metų ES struktūrinės paramos strategiją, numatoma, kad Lietuva 2015 metais jau pasieks kai kurių senųjų ES šalių ekonominio ir socialinio išsivystimo lygį. Nacionalinėje Lisabonos strategijos įgyvendinimo programoje jau numatyta sumažinti Lietuvos ekonominį atsilikimą nuo ES šalių, ir tai iš esmės atitinka pagrindinius strateginius ir socialinės plėtros tikslus. Visi Lietuvos žmonės

turi pajusti apčiuopiamai geresnę gyvenimo kokybę, kuri pirmiausiai turi pasireikšti augančiomis pajamomis, visuotiniu užimtumu, ryškiai gerėjančia vyresnės kartos pragyvenimo kokybe.

Geresnė gyvenimo kokybė kartu reiškia ir labiau integruotą visuomenę, kurioje bus ženkliai sumažinta skurdo rizika bei socialinė atskirtis. Visuomenės integruotumas reiškia ne tik sumažėjusį nedarbo lygį, BVP kriterijų vienam gyventojui, bet ir tokius gyvenimo kokybę sąlygojančius interesus, kaip sveikatos priežiūra, švietimas, kokybiškos darbo sąlygos bei priklausymas aktyviai vietos bendruomenei.

Tokia plėtros vizija savyje jungia du elementus – pirma, tai būtinas spartus Lietuvos ūkio augimas ilguoju laikotarpiu su papildomais veiksmais, kurie leistų, kad gyvenimo kokybės gerėjimas apimtų kuo platesnį Lietuvos gyventojų ratą. Vadinasi, reikia Lietuvos gyventojams dirbti, investuoti ir gyventi taip, kad spartaus ūkio augimo teikiama nauda pasiektų visus Lietuvos žmones.

Antra - globalioje aplinkoje ribotus gamtinius išteklius turinčiai Lietuvai esminiu plėtros garantu, užtikrinančiu ūkio ilgalaikę plėtrą ir gyvenimo kokybės gerėjimą, tampa žmonės. Žmonių ištekliai ir ateityje bus pagrindinis ūkio plėtros apribojimų veiksnys, įgaunantis kuo toliau tuo didesnę reikšmę. Todėl svarbu jau dabar mobilizuoti visus galinčius dirbti Lietuvos gyventojus, skatinant aktyviai dalyvauti ekonominiame gyvenime, integruotis į darbo rinką, ir kuo ilgiau joje išsilaikyti, kartu nesitraukiant ir iš visuomeninio gyvenimo. Vadinasi reikia kurti naujas darbo vietas, gerinti ir pertvarkyti esamas, dalinai pritaikant jas ir vyresnio amžiaus žmonėms. Visa tai leistų sukurti didesnę pridėtinę vertę Lietuvos ūkyje ir dirbančiųjų gyvenimo kokybės pagerėjimą. Šie veiksniai galėtų sustabdyti darbo jėgos nutekėjimą į užsienį, greitesnį žinių visuomenės sukūrimą, o tai sudarytų palankesnes sąlygas tolesniam ūkio augimui ateityje. Spartaus ūkio augimo palaikymas ir didesnis kokybiškesnių darbo vietų kūrimas yra svarbūs Lietuvos socialinės ir ekonominės plėtros klausimai. Lietuva, turinti 15 metų socialinių, politinių ir ekonominių pasikeitimų patirtį su visais besikeičiančios – senstančios visuomenės ypatumais turi užtikrinti didesnę socialinę sanglaudą. Tai reiškia – užtikrinti poreikį, kad visi Lietuvos gyventojai jaustųsi vienos bendruomenės dalimi ir atskiros socialinės grupės dalintųsi ekonominės plėtros nauda. Siekiant socialinės sanglaudos, o kartu ir geresnės gyvenimo kokybės plačiaja prasme, tampa labai svarbus ne tik jau minėtas siekis įtraukti visus į darbo rinką, bet ir poreikis užtikrinti bendrų viešų paslaugų prieinamumą (pirmoje eilėje – sveikatos apsaugos, švietimo, socialinių), aktyvų vietinio plėtros potencialo išnaudojimą. Tai leistų sėkmingai išnaudoti tiek skurdesnių teritorijų galimybes, tiek įvairių socialinių grupių potencialą.

Įvertinant aukščiau minėtus aspektus išryškėja trys pagrindiniai prioritetai Lietuvos plėtros strategijoje:

1) produktyvi darbo jėga;

2) konkurencinga ekonomika;

3) gyvenimo kokybė ir socialinė sanglauda.

Siekiant užtikrinti socialinio draudimo galimybes ateityje, aiškėja spręstinios problemos. Visų pirma, reikia žmogų įtraukti į darbo rinką ir padėti jam išlikti joje, kad jis savo žinias, gebėjimus ir įgūdžius galėtų efektyviai taikyti bei nuolat atnaujinti. Atsižvelgiant į darbo jėgos pakitimų tendencijas – visuomenės senėjimą, jaunimo emigraciją, dvi pagrindinės kryptys yra sekančios:

Pirma – kiek galima daugiau jaunų žmonių įtraukti į darbo rinką;

Antra – kuo ilgiau ir pilnavertiškiau išlaikyti darbe vyresnio amžiaus darbuotojus, ypač tuos kurie jau rengiasi pasitraukti išėinant į pensiją.

Tam reikalinga lankstesnė darbo rinką, leidžianti mokytis visą gyvenimą, pritaikyti darbo vietas atitinkamai vyresnio amžiaus darbuotojų grupei, pritaikyti darbo sąlygas tiksliems gyventojų grupėms – žmonėms su negalia, socialiai pažeidžiamų ir atskirtų asmenų grupėms. Visa tai leistų Lietuvai pasiekti, kad būtų padidintas gyventojų užimtumas bei vyresnio amžiaus žmonių išlikimas darbo rinkoje, kartu užtikrinant visas socialinio draudimo teikiamas garantijas– atitinkamas pensijas ar socialines pašalpas, leidžiančias oriai ir ne skurde pragyventi likusią gyvenimo dalį. Socialinio draudimo išlaidos pensijoms turi užtikrinti, kad senatvė daugiau nebūtų siejama su skurdu ir priklausymu nuo vaikų. Valstybė turi užtikrinti savo gyventojams pakankamas pensines pajamas.

Aukštesnės gyvenimo kokybės ir socialinės sanglaudos klausimams spręsti iškyla ir eilė kitų uždavinių. Lietuva yra žemės ūkio kraštas, kuriame kaimo pragyvenimo lygis, socialinė atskirtis bei gyvenimo kokybės klausimai yra be galo skausmingi. Daugumą kaimų sudaro seni žmonės, jau nebegalintys daug ir kokybiškai dirbti, jaunimas išvažiuoja mokytis, arba emigruoja į užsienį, naudojamos žemės ūkio technologijos nėra pažangios, naujovės skverbiasi gana vangiai, gyventojų pajamos menkos. Todėl būtina numatyti investicijas į viešąją infrastruktūrą, naudojamą teikiant būtinas paslaugas ūkiui ir gyventojams kaimo vietovėse, ir kitas priemones, padedančias mažinti izoliaciją bei stiprinti ryšius su miestu.

Siekiant užtikrinti aukštos kokybės ir prieinamas bendro intereso viešąsias paslaugas būtina pradėti nuo sveikatos priežiūros, švietimo ir socialinių programų įgyvendinimo. Sveikas žmogus - tai didžiausia valstybės vertybė, o gerinant sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą ir jų kokybę, ilgės žmonių darbingas amžius, mažės darbo dienų praradimai dėl ligų. Šių investicijų kryptis padėtų toliau vykdyti sveikatos priežiūros reformą, gerinant teikiamų paslaugų kokybę, diegiant naujausias technologijas sveikatos priežiūros įstaigose, papildant bei dalinai keičiant asmens sveikatos priežiūros įstaigų tinklo apimtį, derinant tuos pakeitimus prie senstančios visuomenės poreikių tiek mieste, tiek kaimo ir atokiose vietovėse. Sveikatos

priežiūros įstaigos turi atlikti ne tik sveikatingumo, bet ir ligų prevencijos darbą. Siekiant užtikrinti, kad nedidėtų nelygybė sveikatos priežiūros srityje, greta vis plačiau taikomų mokesčių už suteikiamas paslaugas turi būti įvedama nuolaidų sistema, leidžianti pasinaudoti jomis socialiai remtinoms gyventojų grupėms. Be to sveikatos ir ilgalaikės priežiūros sektoriai yra svarbūs darbdaviai, kurie, senstant visuomenei, darysis dar svarbesni. Gera sveikatos priežiūra padidina dirbančiųjų skaičių, pagerina darbo kokybę ir padidina vyresnio amžiaus žmonių įsidarbinimo galimybes.

Socialinio draudimo ir socialinės paramos plėtros strategija turi užtikrinti visuotinę gyventojų socialinę apsaugą, padidinti pensijoms ir nedarbo išmokoms garantuojamą pajamų pakeitimo normą, garantuoti socialinės paramos taiklumą ir dydį, kad kiekvienas Lietuvos gyventojas turėtų žmogaus orumo nežeminančias pajamas. Taigi išskyla socialinio draudimo pagrindiniai plėtros uždaviniai:

Pirma – reformuoti nedarbo draudimą;

Antra – neatidėliotinai spręsti priešpensinio amžiaus bedarbių problemas;

Trečia – padidinti socialinio draudimo aprėptį;

Ketvirta – didinti pensijų ir socialinių išmokų pakeičiamumo normą.

Kitose socialinės apsaugos srityse kol kas nesudarytos tinkamos galimybės neigaliųjų integracijai į darbo rinką. Paramos šeimoms, auginančioms vaikus, sistemoje pašalpos nepakankamai derinamos su netiesiogine parama ir yra nepakankamai taiklios. Socialinė parama teikiama ne visoms mažas pajamas gaunančioms šeimoms. Būtina artimiausiu metu reformuoti socialinių paslaugų teikimą, pertvarkant jų finansavimo modelį bei sukurti bendrą socialinių paslaugų standartą, jo kokybės ir kontrolės vertinimo mechanizmą. Lietuvoje iki šiol neišplėtotos pažangios socialinių paslaugų teikimo formos bendruomenėje, nepakankamas dėmesys prevencinėms ir reabilitacinėms paslaugoms, kurios reikalingos labiausiai pažeidžiamoms visuomenės grupėms. Kartu turi būti sprendžiamas padoraus arba tinkamo būsto užtikrinimo klausimas visiems Lietuvos gyventojams. Būsto problema Lietuvoje itin didelė ir jos sprendimas reikalauja labai didelių lėšų, todėl artimiausiu metu pilnai jos išspręsti nesitikima. Keliamas iššūkis - įgyvendinti teisines, ekonomines ir administracines priemones, kurios leistų per 12 – 15 metų aprūpinimo būstu sistemą išplėsti tiek, kad kiekviena šeima turėtų būstą. Būtina plėtoti savivaldybių socialinio būsto fondą ir remti mažas pajamas turinčius gyventojus, kad jie galėtų išlaikyti būstą. Reikia spręsti skurdžių asmenų įsiskolinimo už komunalines paslaugas ir benamystės problemą.

Visuomenė supranta, kad anksčiau ar vėliau visi bus pensininkais ir klausimas – „kaip gyvensime?“ yra aktualus visiems, tiek dirbantiems, tiek pensinio amžiaus žmonėms

5. IŠVADOS

1. Lietuvoje po Nepriklausomybės atkūrimo sukurta nauja socialinio draudimo sistema, apimanti valstybinį socialinį draudimą ir privačius pensijų kaupimo fondus. Tačiau dabartiniu metu ji yra nepakankama savo aprėptimi ir negali užtikrinti pakankamą gyvenimo kokybę pensijas ir socialines išmokas gaunantiems Lietuvos gyventojams.
2. Lietuvos ekonomika pastaraisiais metais sėkmingai vystosi toliau, auga BVP, didėja dirbančiųjų gyventojų darbo užmokestis, pradėtas mažinti gyventojų pajamų mokestis, kuris ir toliau turi būti mažinamas. Visa tai sudaro prielaidas toliau augti gyventojų realioms pajamoms, kas savo ruožtu didina įmokas į valstybinio socialinio draudimo biudžetą bei privačius pensijų kaupimo fondus, didinančius savo indėlį į gyventojų pensines pajamas.
3. Lietuvos visuomenės senėjimas, vis dar auganti jaunų žmonių ekonominė emigracija veikia besiformuojančią socialinio draudimo sistemą. Vyresnių darbingų žmonių grupė - tai nepilnai panaudotas darbo jėgos rezervas, kuris gali teigiamai veikti socialinio draudimo biudžetą, didindamas įmokas priklausomai nuo uždirbamų pinigų bei mažindamas ir taip nemažą pensininkų grupę. Tam, kad išspręsti iškylančius klausimus, būtina kurti naujas darbo vietas, pritaikytas tiek vyresniems, tiek jauniems žmonėms.
4. Didėjančios gyventojų pajamos, nedarbo sumažėjimas, emigravusių asmenų uždirbtų pinigų dalies sugrįžimas atgal į Lietuvą, sudaro sąlygas sėkmingai didinti socialinio draudimo biudžetą, gerinti pensininkų gyvenimo kokybę, mažinti socialinę atskirtį bei skurdo rizikos faktorius, taip pat gerinti socialinę paramą ir socialines- medicinines paslaugas.
5. Naujai besiformuojančioje socialinio draudimo sistemoje vis didesnę vaidmenį jau dabar atlieka privatūs pensinio draudimo fondai, kurie leidžia žmonėms patiems tvarkyti savo kaupiamus pinigus, tuo pačiu gerinti savo gyvenimo kokybę ir didinti pensines pajamas.
6. Tam, kad teisingai panaudoti darbo jėgos rezervus (vyresnių žmonių grupės darbingumą) Lietuvos Vyriausybė turi priimti atitinkamus įstatyminius aktus, apibrėžiančius vyresnių žmonių darbo organizavimą, darbo trukmę, darbo vietų sąlygas, kartu pratęsiant išėjimo į pensiją amžių ir sudarant sąlygas uždirbti žymiai didesnę, negu senatvės pensija, darbo užmokestį.
7. Kiek galima didesnis jaunų žmonių pritraukimas į darbo rinką, ypač kaime ir mažesniuose miesteliuose, sukuriant naujas darbo vietas, vystant alternatyvias darbo sritis, teikiant didesnę socialinę pagalbą šeimoms, auginančioms vaikus, turi pagerinti šių žmonių gyvenimo kokybę, leisti jiems uždirbti ir gyventi Lietuvoje. Kartu tai padėtų spręsti gimstamumo didėjimo klausimą, jeigu atsirastų ekonominis paskatinimas turėti daugiau vaikų.

8. Pagrindinis visuomenės faktorius, sąlygojantis sėkmingą socialinio draudimo plėtrą yra žmogus ir tik kompleksinis ekonominių ir socialinių problemų sprendimas gali duoti laukiamą rezultatą.

6. PASIŪLYMAI

1. Būtina tobulinti socialines paslaugas- pritaikyti senstančios visuomenės poreikiams, diferencijuoti apmokėjimą už socialines paslaugas išlaikant socialinio solidarumo principą- iš valstybės biudžeto lėšų apmokamos socialinės paslaugos asmenims, kuriems jos būtinos, ir kurie neturi pakankamai pajamų ir turto, kad susimokėtų už jas.

2. Reikia didinti darbo „gerovę“. Tai pasiekama:

a) Mažinant nelaimingų atsitikimų ir ligų darbe atvejus;

b) Paskirstant amžiaus dimensijas pagal rizikos faktoriaus įvertinimą, taikant prevencinius metodus ir nustatant kompensacijas, taip pat atsižvelgti į specifines moterų darbe charakteristikas, turint omenyje sveikatą ir saugą darbe;

c) Socialinės rizikos prevencija. Stresas, nesutarimai darbo vietoje, depresijos bei pykčio protrūkiai, rizika, susijusi su priklausomybe nuo alkoholio, narkotikų ar vaistų, visi šie dalykai turėtų sudaryti dalį bendro požiūrio, susijusio su sveikatos apsaugos sistemomis;

d) Didinant profesinių ligų prevenciją. Prioritetas turėtų būti teikiamas ligoms, sukeliams asbesto, klausos praradimo ligoms bei raumenų- kaulų ligoms;

e) Būtina atkreipti dėmesį į demografinius pokyčius rizikos, nelaimingų atsitikimų bei ligų prasme. Prevencinių priemonių turėtų būti imamasi atsižvelgiant į amžiaus faktorių išskiriant jaunų ir pagyvenusių darbuotojų grupes;

f) Atkreiptinas dėmesys į darbo formas, darbo organizavimo ir darbo laiko pokyčius. Nestandartiniai darbuotojai, ar nepastovūs darbuotojai sudaro jautrią grupę;

g) Reikia atkreipti dėmesį į firmų dydį. Vidutinio dydžio ir labai mažos firmos, taip pat kaip ir patys įsidarbinę darbuotojai ar dirbantys be atlygio žmonės turėtų taip pat būti tam tikrų aptarimų objektais, informacijos, žinių bei rizikos prevencijos programose.

3. Įvertinus moksliniame darbe išnagrinėtus duomenis, matome, kad socialinio draudimo plėtrą Lietuvoje lemia kompleksas socialinių ir ekonominių veiksnių, tarpiai tarp savęs susijusių, dalinai priklausomų vienas nuo kito ir sąlygojančių vienas kito kitimus. Socialinio draudimo plėtros prognozė priklausys nuo Lietuvos Žmogaus noro ir sugebėjimo dirbti ir užsidirbti, bei nuo Valstybės sugebėjimo- atitinkamai įvertinti šias pastangas.

7. LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Lietuvos Respublikos Vyriausybės Pensijų sistemos reformos įstatymas, 2002.12.03., Nr.IX – 1215, Valstybės žinios, 2002 Nr.123-5511
2. Lietuvos Respublikos Vyriausybės Pensijų kaupimo įstatymas, 2003.07.04 ., Nr.IX – 1691, Valstybės žinios, 2003 Nr.75-3472
3. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo įstatymas Nr. I-1336, Valstybės žinios, 1991 Nr.17-447, Aktuali redakcija Nr. IX-2535 2004.11.04, Valstybės žinios 2004 Nr.171-6295
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas 2000.12.21 Nr.IX-110, Valstybės žinios 2000m. Nr.111-3574, aktuali redakcija 2005.06.08
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2004 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas 2003.12.16, Nr. IX-1902// Valstybės žinios 2004.01.07, Nr. 4-25
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2005 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas 2004.11.11, Nr. IX-2580// Valstybės žinios 2004.11.26, Nr. 171-6323
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2006 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas 2005.12.08, Nr. X-435// Valstybės žinios 2005.12.24, Nr. 150-5464
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2004 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas 2003.12.16, Nr. IX-1902// Valstybės žinios 2004.01.07, Nr. 4-25
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2005 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas 2004.11.11, Nr. IX-2580// Valstybės žinios 2004.11.26, Nr. 171-6323
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2006 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas 2005.12.08, Nr. X-435// Valstybės žinios 2005.12.24, Nr. 150-5464
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. lapkričio 07 d. nutarimas Nr. 1753 „Dėl Lietuvos respublikos skurdo mažinimo strategijos įgyvendinimo 2002-2004 programos“, p.13-15; p.25 Valstybės žinios 2002.11.13 Nr. 109-4825
12. Lietuvos Respublikos seimo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos, <http://www.lrv.lt/main.php?cat=27&gr=1&sub=13&d=2005#13>; Valstybės žinios 2006.07.18, Nr.X-767, žiūr. 2006-08-08
13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl nacionalinės gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategijos patvirtinimo, 2004.06.14, Nr. 737, Valstybės žinios 2004 Nr.95-3501

14. LR Vyriausybės 2005 metų veiklos ataskaita. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 314 Valstybės žinios 2006.04.04 Nr. 37-1316
15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2005m. balandžio 4 d. Nr.361 „Dėl minimaliojo darbo užmokesčio didinimo“//Valstybės žinios Nr.45-1444
16. Lietuvos Respublikos seimo nutarimas dėl LR Vyriausybės programos, <http://www.lrv.lt/main.php?cat=27&gr=1&sub=13&d=2005#13>; Valstybės žinios 2006.07.18, Nr.X-767, žiūr. 2006-08-08
17. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 metų veiklos ataskaita. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 314 Valstybės žinios 2006.04.04 Nr. 37-1316
18. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. lapkričio 07 d. nutarimas Nr. 1753 „Dėl Lietuvos respublikos skurdo mažinimo strategijos įgyvendinimo 2002-2004 programos“, p.13-15; p.25 Valstybės žinios 2002.11.13 Nr. 109-4825
19. Nacionalinis pranešimas „Apie Lietuvos socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties strategijas 2006- 2008m., Vilnius, 2006 , p.6 – 13, Valstybės žinios 2006.10.21 Nr.112-4273
20. 2005m. Lietuvos nacionalinis pranešimas dėl pakankamų ir stabilių pensijų strategijos, Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Vilnius, 2005 m, <http://www.socmin.lt/index.php?600451895>; žiūr. 2006.08.12
21. Ataskaita apie Lietuvą 13 šalių kandidačių socialinės apsaugos sistemų tyrimas, 2002, p. 4-5; p. 20, <http://www.std.lt/web/main.php?parent=176&module=628&id=830>. 39., žiūr. 2006.09.21
22. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2004 metų veiklos ataskaita, Vilnius, 2005m. sausio mėn., <http://www.socmin.lt/index.php?600451895>; žiūr. 2006.02.06
23. Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2005- 2009m. programos priemonių įgyvendinimo 2005 m. ataskaita., Lietuvos Respublikos Vyriausybės pasitarimo 2006 m.vasario 20 d. protokolas Nr.13, <http://www.socmin.lt/index.php?600451895>; žiūr. 2006.09.02
24. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2004 metų veiklos ataskaita, 2005m. sausio mėn., <http://www.socmin.lt/index.php?600451895>; žiūr. 2006.02.06
25. Lietuvos ūkio plėtros prognozė 2003 – 2006 metams. http://www.finmin.lt/finmin/selectpage.do?doclocator=%2Fweb%2Fstotis_inf.nsf%2F0%2FE1A665AB47AAF272C2256F3A004D536C%3FOpenDocument; žiūr. 2006.01.16
26. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004-2006 metų nacionalinės kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų planas, Vilnius 2004 m., www.lrv.lt/12_vyr_dok/12-programa.pdf, žiūr. 2006.01.07
27. Valstybės ilgalaikės raidos strategija, socialinė apsauga, <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/index2.php>; žiūr. 2006.08.10

28. Sveikatos apsaugos ministerijos 2006-2008m. strateginės veiklos planas,
<http://www.sam.lt/images/Dokumentai/AIDS/Veiklos%20planai/1%20a%20forma%202006%20m..doc>; žiūr.2006.08.11
29. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004-2006 metų nacionalinės kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų planas, Vilnius 2004 m., www.lrv.lt/12_vyr_dok/12-programa.pdf, žiūr. 2006.01.07
30. Socialinio draudimo sistemos reformos vertinimas. Valstybinio audito ataskaita, Vilnius, 2005.11.11, http://www.vkontrole.lt/veikla_ataskaita.php?1060; žiūr. 2006.02.10
31. Antanas Maceina. Raštai, III tomas.- Vilnius, 1990.P. 32
32. Jadvyga Petrauskienė, Ramunė Kalėdienė „Lietuvos gyventojų mirtingumo pokyčiai per pirmąjį Nepriklausomybės dešimtmetį“, Medicina (2003) 39 tomas, Nr.8
33. Juozas Tartilas . Socialinės saugos pagrindai, Vilnius, 2005 , P.66, P.75, P.148.
34. Justas Paleckis „Senjojo žemyno senėjimo bėdos ir prošvaistės“, savaitraštis „Veidas“ 2005.05.19, Nr.20
35. Demografijos metraštis 2002. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2003, p. 37, p. 230
36. Vlada Stankūnienė, Aiva Jonkarytė, Sarmitė Mikulionienė, Algimantas Alfonsas Mitrikas, Aušra Maslauskaitė - „Šeimos revoliucija?“ Vilnius, Mokslo aidai, 2004m.
37. Ramūnas Valiokas „Intelektų emigracija – Lietuvos nuostoliai ar kapitalas?“, <http://www.balticlabs.com/forumas/index.php?page=veikla&sub=vr20020831>; žiūr. 2006.09.27
38. Antanas Petrauskas „Didėjanti emigracija mažina nedarbą“, <http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1936>; žiūr.2006.09.27
39. Romas Lazutka „Ar socialinis teisingumas Lietuvai per brangus“, Konferencijos „Emigracija iš Lietuvos: padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai „darbinė medžiaga“, Vilnius, 2006.03.17, <http://www3.lrs.lt/docs2/EFXJNEGP.PPT>; žiūr. 2006.10.20
40. Guoda Steponavičienė – Lietuvos socialinė politika ir pasaulinė patirtis, http://www.lrinka.lt/index.php?act=search&search_query=socialine+politika+ir+pasauline+patirtis; žiūr. 2006.09.19
41. Guoda Steponavičienė - „Arba nemokamas arba gydymas“, Laisvoji rinka, http://www.lrinka.lt/index.php/temos/sveikatos_apsauga/pranesimai_prezentacijos/arba_nemokamas_arba_gydymas/2091; žiūr.2006.06.20
42. Seminaro „Diskusija dėl Europos komisijos žaliosios knygos dėl ES požiūrio į ekonominę migracijos valdymą“ medžiaga, Vilnius, 2005.10.14
43. Darbo apmokėjimas, <http://www.socmin.lt/index.php?-1385262044>; žiūr. 2006.09.25

44. Gyventojų skaičius pagal amžių ir lytį - 2005.07.14 duomenys,
<http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=286>; žiūr. 2006.09.21
45. Ligoninių restruktūrizacijos bendrųjų reikalavimų tezės,
<http://www.sam.lt/lt/sam/veikla/programos-projektai/ligon-restrukt/>; žiūr. 2006.08.21
46. Lietuvos gyventojai metų pradžioje, tūkstančiais, 2002 m.,
http://www.std.lt/lt/pages/Rodikliai_Gyv_sk; žiūr.2005.01.18
47. Neoficiali emigracija pagal amžiaus grupes 2001 – 2005 m.,
<http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1936>; žiūr. 2006.09.21
48. Naujos bendrijos saugos ir sveikatos darbe strategijos 2006- 2006 m., Europos bendrijos komisijos pranešimas, Briuselis, 2002.11.03., www.osha.vdi.lt, žiūr. 2006.08.28
49. Lietuvos gyventojų požiūris į pajamų nelygybę. Gyvenimo sąlygos 1999 m. www.lrs.lt, žiūr. 2005.12.09
50. Pensininkai ir pensijos 1995- 2005 m., atnaujinta 2006.06.27,
<http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1620>; žiūr. 2006.09.21
51. Pagrindiniai ekonominės ir socialinės raidos rodikliai 1996- 2004m.
<http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1116>; žiūr. 2006.02.10
52. Lietuvos ūkio plėtros prognozė 2003– 2006 metams. Eurostato informacinė bazė Newcronos, 2006.05.15,
http://www.finmin.lt/finmin/selectpage.do?doclocator=%2Fweb%2Fstotis_inf.nsf%2F0%2FE1A665AB47AAF272C2256F3A004D536C%3FopenDocument; žiūr. 2006.01.16
53. Pagrindiniai gyventojų užimtumo rodikliai 1998 – 2005 m.,
<http://www.std.lt/lt/search/?query=u%C5%BEimtumo+rodikliai&x=8&y=12>; žiūr. 2006.09.25
54. Pagrindiniai gyventojų užimtumo rodikliai 2005 m. ketvirtiniai,
<http://www.std.lt/lt/search/?query=u%C5%BEimtumo+rodikliai&x=8&y=12>; žiūr. 2006.09.25
55. Pagrindiniai gyventojų užimtumo rodikliai 2006m. I ir II ketvirčių,
<http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1896>; žiūr. 2006.09.21
56. LLRI – Integracija į ES, gyvybinga sveikatos apsaugos sistema Lietuvoje,
http://www.lrinka.lt/index.php?act=search&search_query=gyvibinga+sveikatos+apsaugos+sistema; žiūr. 2006.08.19
57. Pasiūlymai dėl Lietuvos 2007- 2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategijos prioritetų,
http://www.finmin.lt/finmin/selectpage.do?doclocator=%2Fweb%2Fstotis_inf.nsf%2F0%2F5AA021E55125B874C225717D0025E63B%3FopenDocument; žiūr.2006.05.11
58. Moterų ir vyrų lygybės gairės 2006-2010, <http://www.socmin.lt/index.php?74499974>; žiūr. 2006.07.26

59. Pensijų sistema Lietuvoje, <http://www.pensijusistema.lt/index.php?-1302781092#1>; žiūr. 2005.12.20
60. Socialinis draudimas, <http://www.socmin.lt/index.php?-1357570479>; žiūr. 2006.01.24
61. Socialinės paramos šeimai naujovės, <http://www.socmin.lt/index.php?1644771011>; žiūr. 2006.02.06
62. Socialinė statistika, 2006 vasaris, <http://www.socmin.lt/index.php?-588396316>; žiūr. 2006.02.28
63. Socialinio draudimo įmokos, <http://www.socmin.lt/index.php?390489399>; žiūr. 2005.12.08
64. Sveikata, Lietuvos sveikatos informacijos centro duomenys, 1995 – 2005 m. <http://www.std.lt/lt/news/view/?id=1521>; žiūr. 2006.09.21
65. Socialinė statistika, 2006 m.sausis, <http://www.socmin.lt/index.php?-588396316>; žiūr. 2006.02.10
66. Socialinė statistika, 2006m liepa, <http://www.socmin.lt/index.php?-588396316>; žiūr. 2006.07.17
67. Tikėtina vidutinė gyvenimo trukmė, atnaujinta 2006.09.08, <http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1296>; žiūr.2006.09.21
68. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis 2003-2006 m. pagal lytį ir kategorijas, <http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1578>; žiūr. 2006.09.25
69. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos bendra informacija, http://www.sodra.lt/lt.php/teisine_informacija/teises_aktai/lt.php/informacija_dirbantiesiems/savarankiskas_socialinis_draudimas/101; žiūr.2005.12.08
70. Valstybės ilgalaikės raidos strategija, socialinė apsauga, <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/index2.php>; žiūr. 2006.08.10
71. Vidutinis metinis gyventojų skaičius pagal lytį mieste ir kaime, <http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1290>; žiūr. 2005.01.18
72. Valstybinio socialinio draudimo kūrimasis ir vystymasis 1991-2004 m., <http://www.socmin.lt/index.php?-1357570479>; žiūr. 2005.12.08

8. SANTRAUKA

Socialinio draudimo sistema Lietuvoje, esama padėtis, pensininkų problemos bei galimi jų sprendimo būdai- tai dalis klausimų, kylančių Lietuvos gyventojams. Visuomenės senėjimas ir tai, kad kiekvienas dirbantysis ateityje bus pensininku, pabrėžia temos aktualumą. Šiame darbe keliamą hipotezę, kad tokie ekonominiai ir socialiniai veiksniai, kaip BVP, ekonomikos augimas, darbo užmokesčio didėjimas, pensinio amžiaus ilgėjimas, privačių pensinių fondų plėtra, gyventojų skaičiaus kitimai yra tarpusavyje tarpiai susiję ir sąlygojantys vienas kitą bei pačios socialinio draudimo sistemos kitimus ir jos plėtrą. Darbe buvo nagrinėtas 1991-2006 metų laikotarpis. Jo metu vyko privatizacijos procesai, keitėsi gyventojų užimtumas, prasidėjo ekonominė emigracija, prasidėjo privačių pensinių fondų vystimasis. Tai keitė žmonių užimtumą, darbo užmokestį, pensinį aprūpinimą.

Šiuo metu vis labiau išryškėja gana naujos, visuomenės senėjimo problemos. Nors senatvės pensijos amžius po nepriklausomybės atkūrimo buvo padidintas nuo 55 iki 60 metų moterims ir nuo 60 iki 62,5 metų vyrams, tai visiškai neišsprendžia atsirandančių problemų. Senatvės pensijų dydis vis dar yra nepakankamas, kad galėtų užtikrinti vyresnio amžiaus žmonių pakankamą gyvenimo kokybę. Dar nėra pakankamai išnaudojamas vyresnio amžiaus žmonių darbingumo rezervas. Jie nori ir gali dirbti, bet jiems sunku rasti darbą, esančios darbo vietos vis dar nėra pritaikytos jų poreikiams. Atitinkamai panaudojus šį darbo jėgos rezervą šalies ekonomika „pajustų“ teigiamų pokyčių, o socialinio draudimo biudžetas gautų naujų pajamų. Iki šiol Lietuvoje dar išlieka aiški socialinė atskirtis, sudėtingas vyresnių priešpensinio amžiaus žmonių įdarbinimas, rizikos grupių gyventojų gyvenimo kokybės, skurdo rizikos klausimai.

Tačiau įvertinus ekonominius rodiklius, numatant sėkmingą ES lėšų panaudojimą, galima daryti išvadas, kad jau dabar yra prielaidos didinti senatvės pensijas, o ateityje išliekant ekonomikos augimo tempams ir didėjant visuomenės užimtumui, senatvės pensijų didėjimo tendencijos turėtų išlikti. Lietuvos Respublikos Vyriausybė turėtų priimti eilę teisės aktų įteisinančių ilgesnį senatvės pensijų amžių, geresnes darbo sąlygas. Būtina kurti ir vystyti užimtumo strategijas, kas padidintų darbo vietų patrauklumą, jaunų žmonių norą gyventi ir dirbti Lietuvoje. Tai turėtų teigiamos įtakos tiek šalies ekonomikai tiek socialinio draudimo sistemos vystimuisi ir tolimesnei plėtrai.

SUMMARY

The social insurance system in Lithuania, the present status, the problems of the pensioners and the ways to solve these problems – this is only the part of the questions, which are relevant for the Lithuanians. The ageing of the community and knowing that every working man will become the pensioner in the future accents the topicality of the problem. The hypothesis in this paper is about such economic and social factors as GDP (Gross Domestic product), the increase of economy and salaries and the elongation of the pensioner age, the development of the private pension's funds and the variation of the citizens' number. All these factors are closely involved and influence each other and the variations of the insurance system and development. There are analyzed the period of 1991-2006, November in this paper. The privatization processes began at that time, the occupation of citizens changed, economy emigration began, and development of private funds began. These variations changed the people occupation, the salaries, pensioner supply.

In the present the new society ageing problems are coming. Even when the pensions age after the independence was prolonged from 55 to 60 for the women and from 60 to 62,5 for the men, this decision does not deal with the problems of ageing society. The old-age pension's size is not large enough to guarantee better living quality for the elderly people. The work reserve of the elderly people is not used too. These elderly people want to work, but to find job is the problem to them, because of there age. The present work places are not properly fitted for these people. But the economy of our country would "feel" the positive effects, if we use this reserve of that workforce and social budget would get more finances.

But still in Lithuania we have persistent social disjuncture, the complicated placement of the retirement age and elderly people, the living quality problems of citizens which are in the risk group, the risk of strait.

But when we estimate the present economy status, the successful use of US resources, we can make the conclusions, that now we have the opportunity to make the pensions larger, and in the future, when the economy growing process will continue and the occupation of the society will increase, the tenancy of pension growing should be remained. The government of Lithuania republic should accept a lot of rules and acts, which would be responsible for the longer age-pension, better work conditions. There is need to create and to develop occupation strategy, which would increase an attraction of work places and the intension of young people to

live and to work in Lithuania. These changes would positively influence to the economy of the country and for the social insurance system development and proceeding in the future.

10. PRIEDAI

Ispriedas. Gimstamumas, mirtingumas, natūralus prieaugis [46]

Metai	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Gimusių gyvų kūdikių sk.	56868	41195	39066	37812	37019	36415	34149	31546	30014
Mirusiųjų skaičius	39760	45306	42896	41143	40757	40003	38919	40399	41072
Iš jų vaikų iki 1 metų	17108	-4111	-3830	-3331	-3738	-3588	-4770	-8853	-11058
Natūralus sumažėjimas	- 3830	- 3331	- 3738	- 3588	- 4770	- 8853	-11058	-10392	-10921
Rodikliai 1000 gyventojų									
Gimusių gyvų kūd.sk.	10,8	10,6	10,4	10,3	9,8	9,1	8,6	8,9	8,8
Mirusiųjų sk.	11,9	11,5	11,5	11,3	11,1	11,6	11,8	11,9	12,0
Natūralus sumažėjimas	-1,1	-0,9	-1,1	-1,0	-1,3	-2,5	-3,2	-3,0	-3,2
Natūralus prieaugis	4,6	-1,1	-1,1	-0,9	-1,1	-1,0	-1,3	-2,5	-3,2

2 priedas Vidutinė disponuojamos pajamos pagal namų ūkio galvos socialinę-ekonominę grupę 2005. (vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Lt) [32]

	Visi namų ūkiai	Žemdirbiai	Samdomieji darbuotojai	Dirbantys sau Darbdaviai	Pensininkai	Kiti *
Visos disponuojamos pajamos	579,7	530,7	618,6	729,7	488,7	349,4
Samdomojo darbo pajamos	328,1	44,8	485,9	91,9	23,4	22,3
Pajamos iš verslo, Individualios veiklos	79,4	381,1	38,5	554,7	53,5	25,5
Pajamos ne iš žemės individualios veiklos	28,7	5,9	8,8	539,2	4,0	6,2
Žemės ūkio pajamos	50,8	375,2	29,6	15,5	49,6	19,3
Pajamos iš rentos	0,9	0,1	0,9	2,6	0,9	0,4
Pajamos iš turto	0,4	0,8	0,2	3,9	0,6	0,0
Socialinės išmokos	130,8	95,7	55,1	44,6	382,9	102,6
senatvėje	87,5	55,1	23,9	14,4	310,5	2,7
Ligos atveju	8,2	4,6	5,0	3,2	20,6	1,4
Negalios atveju	16,0	16,2	9,3	7,2	39,4	4,3
Našliams ir našlaičiams	2,6	2,5	2,1	2,3	3,9	4,4
Šeimai ir vaikams	13,6	14,2	13,3	17,0	5,1	63,3
Bedarbiams	1,2	0,5	0,9	0,1	1,1	10,0
Socialinės atskirties ir kt.atvejais	1,6	2,5	0,5	0,4	2,4	16,5
Kitos pajamos	40,0	8,2	38,1	32,0	27,3	198,5

**VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO
2005 METŲ BALANSAS**

tūkst. Lt

2005 m. gruodžio 31 d. 2004 m. gruodžio 31 d.			
1.	TURTAS	1 162 886,2	922 478,4
1.1	Trumpalaikis turtas	926 915,2	709 359,3
1.1.1.	Gryni pinigai ir indėliai	479 896,5	327 734,7
1.1.2.	Gautinos valstybinio socialinio draudimo įmokos, baudos ir delspinigiai	431 190,0	361 629,2
1.1.3.	Gautinos sumos ir išankstinis apmokėjimas	15 828,7	19 995,4
1.1.4.	Investicijos		
1.1.5.	Kitas trumpalaikis turtas		
1.2	Ilgalaikis turtas	235 971,0	213 119,1
1.2.1.	Gautinos valstybinio socialinio draudimo įmokos, baudos ir delspinigiai	403,0	2 445,2
1.2.2.	Gautinos sumos ir išankstinis apmokėjimas		
1.2.3.	Investicijos	12 979,6	12 979,6
1.2.4.	Nematerialusis turtas	7 218,4	3 862,7
1.2.5.	Ilgalaikis materialusis turtas	207 237,4	193 400,0
1.2.6.	Nebaigta statyba	8 132,6	431,6
2.	ĮSIPAREIGOJIMAI IR REZERVAI	1 162 886,2	922 478,4
2.1	Trumpalaikiai įsipareigojimai	146 262,8	108 465,5
2.1.1.	Mokėtinos valstybinio socialinio draudimo išmokos	39 485,6	42 666,0
2.1.2.	Mokėtinos sumos ir sukauptos sąnaudos	106 777,2	65 799,5
2.1.3.	Trumpalaikės paskolos		
2.1.4.	Ilgalaikių paskolų einamųjų metų dalis		
2.2	Ilgalaikiai įsipareigojimai	100 000,0	158 056,0
2.2.1.	Mokėtinos valstybinio socialinio draudimo išmokos		
2.2.2.	Ilgalaikės paskolos	100 000,0	158 056,0
2.2.3.	Kitos ilgalaikės skolos		
2.3	Dotacijos, subsidijos	780,1	1 007,3
2.4	Rezervai	915 843,3	654 949,6
2.4.1.	Valstybinio socialinio draudimo fondo rezervas	654 949,6	417 156,7
2.4.2.	Perkainojimo rezervas		
2.4.3.	Einamųjų metų rezervas	260 893,7	237 792,9

**VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO
2005 METŲ PAJAMŲ IR IŠLAIDŲ ATASKAITA**

		tūkst.Lt			
		Pavirtinta 2005 m.	Įvykdyta 2005 m.	Įvykdymo %	2004 m. ataskaita
1.	PAJAMOS	5 884 159,0	6 390 526,7	108,6	5 564 141,1
1.1	Draudėjų valstybinio socialinio draudimo įmokos	5 140 808,0	5 562 897,4	108,2	4 896 399,8
1.2	Apdraustųjų valstybinio socialinio draudimo įmokos	492 936,0	533 151,9	108,2	470 540,2
1.3	Savarankiškai dirbančių asmenų valstybinio socialinio draudimo įmokos	55 202,0	74 670,5	135,3	61 831,5
1.4	Valstybinio savanoriškojo socialinio draudimo įmokos	918,0	3 037,6	3,3 k.	2 130,8
1.5	Baudos ir delspinigiai	11 048,0	5 923,2	53,6	7 000,9
1.6	Asignavimai iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir kitų valstybės piniginių išteklių	149 900,0	149 900,0	100,0	89 450,0
1.7	Atgautos į ankstesnių metų išlaidas išskeltos abejotinai atgautinos sumos	26 547,0	41 872,5	157,7	24 989,8
1.8	Veiklos pajamos ir iš turimo kapitalo gaunamos pajamos	6 800,0	19 073,6	2,8 k.	11 798,1
2.	IŠLAIDOS	5 861 159,0	6 129 633,0	104,6	5 326 348,2
2.1	Pensijų socialiniam draudimui	4 188 303,0	4 335 670,5	103,5	3 844 944,6
2.2	Ligos ir motinystės socialiniam draudimui	439 890,0	494 114,3	112,3	414 197,2
2.3	Nedarbo socialiniam draudimui	229 080,0	248 607,0	108,5	223 735,2
2.4	Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniam draudimui	30 377,0	25 533,6	84,1	21 216,5
2.5	Lėšos, pervedamos į Privalomojo sveikatos draudimo fondą	467 766,0	507 549,1	108,5	447 905,1
2.6	Lėšos pervedamos į pensijų fondus	299 800,0	308 382,4	102,9	173 135,1
2.7	Neatgautinos ir abejotinai atgautinos sumos	13 500,0	33 836,8	2,5 k.	41 383,4
2.8	Veiklos sąnaudos	192 443,0	175 939,3	91,4	159 831,1
3.	Einamųjų metų rezultatas	23 000,0	260 893,7		237 792,9

VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO
2005 METŲ PINIGŲ SRAUTŲ ATASKAITA

tūkst.Lt

	Patvirtinta 2005 m.	Įvykdyta 2005 m.	Įvykdymo %	2004 m. ataskaita
1. Įprastinė veikla	- 7 692,0	242 702,5		267 023,1
1.1. Fondo įprastinė veikla	- 7 692,0	240 650,4		266 861,0
1.1.1. Pinigų įplaukos	5 781 933,0	6 287 694,4	108,7	5 505 625,6
1.1.1.1. Draudėjų valstybinio socialinio draudimo įmokos	5 075 405,0	5 508 671,9	108,5	4 867 948,9
1.1.1.1.1. Pensijų socialiniam draudimui	3 841 371,0	4 173 499,3	108,6	3 673 213,3
1.1.1.1.2. Ligos ir motinystės socialiniam draudimui	436 521,0	473 305,2	108,4	417 639,1
1.1.1.1.3. Nedarbo socialiniam draudimui	229 080,0	248 607,0	108,5	223 735,2
1.1.1.1.4. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniam draudimui	46 811,0	50 727,2	108,4	44 764,0
1.1.1.1.5. Sveikatos draudimui	467 228,0	507 113,1	108,5	447 470,6
1.1.1.1.6. Pensijos pagrindinės dalies draudimui valstybės lėšomis	54 394,0	55 420,1	101,9	61 126,7
1.1.1.2. Apdraustųjų valstybinio socialinio draudimo įmokos	486 527,0	527 902,9	108,5	467 797,5
1.1.1.2.1. Pensijų socialiniam draudimui	408 656,0	443 384,0	108,5	393 219,1
1.1.1.2.2. Ligos ir motinystės socialiniam draudimui	77 871,0	84 518,9	108,5	74 578,4
1.1.1.3. Savarankiškai dirbančių asmenų valstybinio socialinio draudimo įmokos	54 649,0	72 516,1	132,7	59 992,4
1.1.1.4. Valstybinio savanoriškojo socialinio draudimo įmokos	918,0	3 050,3	3,3 k.	2 178,4
1.1.1.5. Baudos ir delspinigiai	7 734,0	6 696,5	86,6	6 405,1
1.1.1.5.1. Valstybinis socialinis draudimas	7 196,0	6 260,5	87,0	5 970,6
1.1.1.5.2. Privalomasis sveikatos draudimas	538,0	436,0	81,0	434,5
1.1.1.6. Asignavimai iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir kitų valstybės piniginių išteklių	149 900,0	149 900,0	100,0	89 450,0
1.1.1.7. Veiklos pajamos ir iš turimo kapitalo gaunamos pajamos	6 800,0	18 956,7	2,8 k.	11 853,3
1.1.2. Pinigų išlaidos	-5 789 625,0	-6 047 044,0	104,4	-5 238 764,6
1.1.2.1. Pensijų socialiniam draudimui	-4 183 901,0	-4 338 333,6	103,7	-3 848 935,9
1.1.2.2. Ligos ir motinystės socialiniam draudimui	- 439 890,0	- 494 963,7	112,5	- 423 371,8
1.1.2.3. Nedarbo socialiniam draudimui	- 229 080,0	- 247 600,0	108,1	- 223 400,0
1.1.2.4. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniam draudimui	- 30 377,0	- 25 340,7	83,4	- 21 013,1
1.1.2.5. Lėšos, pervedamos į Privalomojo sveikatos draudimo fondą	- 467 766,0	- 506 019,3	108,2	- 446 088,2
1.1.2.6. Lėšos, pervedamos į pensijų fondus	- 265 923,0	- 270 433,5	101,7	- 127 477,8
1.1.2.7. Veiklos sąnaudos	- 172 688,0	- 164 353,2	95,2	- 148 477,8

1.2.	Kita Fondui pavesta veikla	0,0	2 052,1		162,2
1.2.1.	Pinigų įplaukos	223 395,0	223 396,9	100,0	225 961,9
1.2.1.1.	Iš valstybės biudžeto gauti valstybinėms išmokoms skirti pinigai		211 981,1		205 900,9
1.2.1.2.	Iš Valstybinės ligonių kasos gauti pinigai, skirti sveikatos draudimo išmokoms		7 879,1		17 496,9
1.2.1.3.	Iš užsienio pensijų fondų gauti pinigai, skirti užsienio šalių pensijoms		2 933,0		2 299,1
1.2.1.4.	Kitos įplaukos		603,7		265,0
1.2.2.	Pinigų išlaidos	- 223 395,0	- 221 344,8	99,1	- 225 799,7
1.2.2.1.	Išmokėtos valstybės biudžeto išmokos		- 209 606,2		- 205 845,8
1.2.2.2.	Išmokėtos Valstybinės ligonių kasos išmokos		- 7 784,3		- 17 535,5
1.2.2.3.	Išmokėtos užsienio šalių pensijos		- 2 923,5		- 2 299,4
1.2.2.4.	Kitos išlaidos		- 1 030,8		- 119,0
2.	Investicinė veikla	- 38 465,0	- 32 486,1	84,5	- 20 089,5
2.1.	Išlaidos nematerialiajam turtui įsigyti	- 12 535,0	- 2 828,0	22,6	- 4 177,2
2.2.	Įplaukos, gautos pardavus nematerialųjį turtą				0,0
2.3.	Išlaidos ilgalaikiam materialiajam turtui įsigyti	- 27 960,0	- 29 687,6	106,2	- 17 064,8
2.4.	Įplaukos, gautos pardavus ilgalaikį materialųjį turtą	930,0	29,5	3,2	1 152,5
2.5.	Išlaidos akcijoms, obligacijoms, kitiems vertybiniais popieriams įsigyti				
2.6.	Įplaukos, gautos pardavus akcijas, obligacijas, kitus vertybinius popierius	1 100,0	0,0	0,0	0,0
3.	Finansinė veikla	- 549,0	- 58 056,0	10 574,9	- 76 678,5
3.1.	Gautos trumpalaikės paskolos	137 896,0	0,0	0,0	
3.2.	Grąžintos trumpalaikės paskolos				- 21 632,0
3.3.	Gautos ilgalaikės paskolos				
3.4.	Grąžintos ilgalaikės paskolos	-138 445,0	-58 056,0	41,9	-55 046,5
3.5.	Įsipareigojimų pagal lizingo (finansinės nuomos) sutartis padengimas				
4.	Teigiama valiutos kurso pasikeitimo įtaka		56,4		31,3
5.	Neigiama valiutos kurso pasikeitimo įtaka		-55,0		-58,8
6.	Grynų pinigų ir jų ekvivalentų pokytis	-46 706,0	152 161,8		170 227,7
7.	Grynų pinigų ir jų ekvivalentų cirkuliacija				
7.1	Metų pradžioje	160 706,0	327 734,7		157 507,0
7.2	Pokytis	-46 706,0	152 161,8		170 227,7
7.3	Ataskaitinio laikotarpio pabaigoje	114 000,0	479 896,5		327 734,7
	t. sk. kaupiamosios pensijų įmokos				
7.1.1.	Metų pradžioje		28 866,1		0,0
7.2.1.	Pokytis		22 017,1		28 866,1
7.3.1.	Ataskaitinio laikotarpio pabaigoje		50 883,2		28 866,1
8.	Kasos apyvartos lėšos	114 000,0	429 013,3	376,3	298 868,6

Direktorius

Mindaugas Mikaila